

Femte årgången

2007

Rafhit

Tidning för Hitis skärgård

Sångfest i Rosala

Vänö

Morgonland

Information om:
Evenemang, Service

”Ytterst ute mot Östersjön” - 50 år sedan sångfest i Rosala

Sångfesten i Rosala ordnades första gången 7 juli 1957. Dirigenter var Gösta Andersson, Börje Ekholm och John Rosas samt festtalare Torsten Steinby. Sexton blandade körer deltog i festkonserten. Sångarna som mötte upp i Rosala i Hitis kommun var ca 250, publiken var kring 1400.

”Längre ut mot havsbandet hade aldrig förr förlagts det stora åboländska samlingsstillfället, den lokala sångfesten. Aldrig förr heller så nära den västnyländska grannen.” Därför skickades en inbjudan till det västnyländska sång- och musikförbundet att de skulle sända en egen avdelning att delta i sångfestens program. Den nyländska representationskören dirigerades av Börje Ekholm. Nylänningarna hade kortare väg än de flesta åbolänningar eftersom de anlände från Hangö med båt. Ortsborna kommenterade att de aldrig sett så många främmande båtar i Rosala hamnen. Både stora och små båtar kom, störst var motorskutan Lolan som hämtade närmare ett 70-tal västanfjärdsbor. Från Vestlax kom en bogserbåt, Klas, och från Pargas kom kalkbergsbolagets sjöbuss Gåsen. Laxfiskebåten Ari från Rosala körde turer och fraktskutan Olle körde mellan Rosala och Dalsbruk. Vädret var vackert men blåsigt.

Den minnesvärda dagens program inleddes kl. 15.45

med samling på Hundtorget inför festtåget genom byn upp till Vikingaborg. Den friska nordvästliga vinden rev tag i såväl kjolar som flaggor och fanor då skaran tågade upp genom byn. Sista i festtåget gick värdförningens kör, femton personer stark och bärande på fanan med Bengtskärs fyr.

Skärgårdens vänner i Hitis (som Skärgårdens vänner i Rosala-Böle rf hette då) stod värd för festen. Dåvarande ordförande Uno Westerholm sa i sitt hälsningstal att ”aldrig förr hade man sett någonting så färgglatt i Rosala som festtåget genom byn, aldrig hade en psalm sjungits av så många och aldrig förr hade en så stor publik samlats”. Efter hälsningsorden uppträdde förbundskören som samlade drygt 200 sångare från Hitis, Kimito, Dragsfjärd, Västanfjärd, Pargas och Åbo med Gösta Andersson som dirigent. De sjöng i första avsnittet även några folkvisor som publiken kände igen och uppskattade.

Torsten Steinby berörde i sitt festtal många oroväckande trender, om urbaniseringen att ”landbygden alltmera förlorar sin karaktär av ren jordbrukar- eller fiskarbygd”. Han talade om trygghet och välfärd på såväl nationell som internationell nivå, samt om olika näringsgrenars synvinklar. Men han nämnde också positiva saker, inte

minst känslan för hembygd och fosterland.

Hitiskören väckte beundran, det ansågs imponerande att ”en så liten och splittrad socken kan ställa upp fyra körer och som nu kunde ställa upp en samlad kör, som utgjorde kanske en tredjedel av förbundskören. Tre av körledarna sjöng med sina körer, Tyra Lindroos, Marita Wilson och Trygve Holmström. Den fjärde Gösta Andersson, ledde det hela”.

Följande på programmet var den västnyländska kören. Före uppträdandet framförde ordförande för Västra Nylands sång- och musikförbund, Vidar Nordenstreng en hälsning.

Till sångfestens program hörde också utdelningen av sång- och musikförbundets förtjänsttecken åt mångåriga sångare. Utdelningen förrättades av Bengt Carpelan. Sista fyllde förbundskören åter upp estraden på husets norrsida inför festkonsertens sista parti dirigerat av John Rosas. Avslutningen gavs ”som alltid förr i tonerna av Vårt land, sjungen av publik och förbundskör”. Efter sångfesten fortsatte dansen på Vikingaborg samt ute i det fria ”så länge lag och förordningar tillät”.

När båtarna började söka sig hemåt i sommarkvällen var alla överens om att dagen varit en perfekt fullträff som man skulle minnas länge.

Catrin Ilmoni

Källor: Åbo Underrättelser 1957
Festskrift 1922-1972, Åbolands sång- och musikförbund

Festtåget genom byn till Vikingaborg

Uno Westerholms festtal 1957

Sångfesten i år tillbaka på Rosala

Åbolands Sång- och Musikförbund (ÅSMF) håller stor sångfest i Rosala lördagen den 9 juni 2007. Förbundet firar sitt 85-årsjubileum i år, och sångfesten skall ses som en del av festligheterna kring jubileet. Sommarsångfesterna var ju tidigare ett årligen förekommande evenemang inom lokalförbundet, men under senare år har andra former av musikalisk aktivitet

i förbundet gjort att man satsat på de traditionella sångfesterna med några års mellanrum. ÅSMF ville med årets storevenemang se hur förbundets medlemmar i dag, i en tid fylld med konkurrerande aktiviteter, ställer sig till en sångfest ute i skärgården. Förbundets styrelse har därför med tillfredsställelse noterat att intresset för sångfesten har varit stort – ca 200 deltagare förväntas uppträda under dagens lopp.

Årets sångfest kommer att skilja sig från tidigare koncept genom att den nu består av flera mindre konserter utspridda i Rosala by, där olika ensembler i kortare helheter presenterar sig. Sångfesten kulminerar i en stor utomhuskonsert vid ungdomsföreningens lokal, där alla deltagare uppträder tillsammans. Dagen avslutas med äkta skärgårdsdans.

Linda Fagerholm

Backa butiken i Rosala

Backa butiken var förmodligen den första i sitt slag i Rosala. Emil Fagerholm som var hemma i Hitis flyttade till Rosala kring åren 1921-1922 och inledde butiksverksamheten i liten skala. Han var ursprungligen fiskuppköpare och fraktade fisk till Reval (Tallinn) och Stockholm. I utbyte fick Emil Fagerholm ofta varor som han sedan sålde i en liten kammare i Backa lillstuga. Gården ligger i den västra delen av Rosala by som länge var byns absoluta centrum eftersom även byns postkontor fanns där. Butiken växte och blev snart en huvudleverantör av varor till Rosalaborna och skärgårdsbefolkningen där omkring. Dessutom blev butiken en naturlig samlingsplats för ortens befolkning. I yttre skärgården var butiksverksamhet förknippad med många problem som inte drabbade butiker på

samma sätt vare sig på land eller i stad. När butiken lades ned år 1971 gick en epok till ända, men denna femtioåriga erfarenhet lade även grunden till något nytt som man knappast kunde ana sig till på den tiden.

Sonen **Rurik Fagerholm** tog över butiksverksamheten av sin far Emil Fagerholm strax efter kriget år 1946. Övertagandet skedde tillsammans med hans fru **Linda Fagerholm** (född Gylphe år 1921). Linda Fagerholm jobbade på Backa redan innan hon gifte sig med Rurik Fagerholm år 1940. Redan som 15-åring anställdes Linda som piga vid Backa gård. Till arbetssysslorna hörde förutom de sedvanliga innesysslorna även att sköta djuren och hugga ved i skogen. Till sysslorna hörde även att följa med Emil Fagerholm till Åbo efter varor till butiken. Senare gjorde hon Åboresorna med sin man Rurik

Sjöfärder till Åbo

Linda Fagerholm berättar att hon redan i de tidiga tonåren följde med till Åbo efter varor tillsammans med sin blivande svärfar. Resorna gjordes en gång per månad så länge det var öppet vatten. Det gällde att ha butikshyllor och förråd fyllda inför vintern. Färderna gjordes med en däckad fraktbåt som hette Olle (senare kallad Gammel-Olle).

– Vi tog det inre faret genom Pargas port, Kirjala och på insidan av Hirvensalo i Åbo. I allmänhet räckte färden åtta timmar. Ibland var jag sjösjuk när vindarna låg på vid Gullkrona fjärd.

Svärfar Emil Fagerholm ville alltid åka i väg mot Åbo på en söndag, minns Linda Fagerholm. Han tyckte om att gå på teater och jag fick följa med. När det inte gick någon pjäs på Åbo Svenska Teater blev det bio i stället. Emil Fagerholm var hygglig för han bjöd alltid på teater och bio. Efter föreställningarna

kunde han köpa varmkorv med bröd som såldes på torget, det smakade bra, men restaurangbesök gjorde han aldrig. Återfärden till Rosala inleddes i allmänhet på tisdag när allt var lastat vid lunchtid.

Till Linda Fagerholms uppgifter på sjöresorna hörde att laga mat. I Åbo köpte de ibland braxen eller gös till middag, eftersom sådana fiskarter inte fanns i Rosalavattnen på den tiden. – Vi sov ombord där vi låg vid Aurabron, strax nedanför det nuvarande apoteksmuseet. Kajen kallades för Låga stället. Vi hade inga problem med hamnbusar, men yxan fannas till hands för säkerhets skull.

Även under kriget åkte vi till Åbo och lyckligtvis undkom vi ryska flyganfall. På färderna under kriget hade vi med oss vassbuk (skarpssill) och strömming som svärfar sålde i Åbo. Det hände även under fredstid att vi hade fisk i lasten på väg till Åbo. En sådan resa blev sedan sumpen Olles öde. Min man Rurik gjorde ensam en sjöresa till Åbo kring år 1970. Båten var lastad med fisk. Vid Hirvensalo fanns då en låg träbro som båten Olle nätt och jämnt kunde passera under med nedfälld mast. Det gällde att pricka rätt för det fanns inte mycket utrymme mellan styrhytten och bron. På återfärden var båten nedlastad med varor och därför tog Rurik Fagerholm för givet att båten skulle kunna passera under bron utan problem. Vattnet hade emellertid stigit och Rurik hann inte göra annat än att slänga sig ned på den durken då hytten slets i väg och flöt i land någonstans vid stranden

i Uittamo. Det blev en kall återfärd i snö och slask. Rurik klarade livhanken med nöd och näppe men Olles saga var all efter denna händelse.

Lastning och lossning av varor

Till Linda Fagerholms uppgifter hörde att ta emot varor som lastades ombord i Åbo. Lastbilarna körde fram till kajen och därifrån åkte säckar och andra varor nedför en ränna till lastrummet under däck. Höjden under däck var begränsad och det gick inte att stå upprätt. Linda Fagerholm berättar att hon stod på knä och stuvade säckarna som kanade ned.

– Det gällde att stuva rätt för att få allt att rymmas. Sockersäckarna vägde 100 kilo och dem lyckades jag fösa längs båtens skott. Vanligtvis vägde säckarna 50 kilo och dem orkade jag lyfta och trava på varandra. Säckarna innehöll havreflingor, mjöl och salt men även andra livsmedel. Även fodret till husdjuren var packat i säckar och innehöll fodermjöl till kor och kalvar samt snäckskal till hönsen. Torkad frukt var packad i tiokilos lådor och smöret i drittlar som var en sorts tunnor. Smör gick sparsamt åt i Rosala för folk kärnade sitt smör själva på den tiden. Olja och bränsle kom i fat som rymde ungefär 200 liter. Faten stuvades och surrades

på däck. Vi hade en handdriven vinsch som var fäst vid masten och med den lyfte vi oljefaten ombord som surrades på däck, utom när det väntades hårt väder. Då gällde det att få de tunga oljefaten längst ner i lastrummet.

Lossningen hemma i Rosala skedde med en handdriven vinsch som var fäst vid bryggan. Därifrån transporterades varorna uppför backen till butiken och magasinen med skottkärra. Det blev många lyft, men Linda Fagerholm hade styrka och teknik att hantera 50 kilos säckar fastän det inte var lätt att tömma innehållet i butikens lådor.

– Fick jag bara upp säcken på knäna kunde jag därifrån öppna snöret och häva ut innehållet. Inte fick jag problem med ryggen och nog lyfte jag säckar även då jag var gravid.

För att underlätta lossningsarbetet byggde Rurik Fagerholm en smalspårig räls från bryggan upp till butiken. Skenorna var ursprungligen byggda i trä men ersattes senare med stålskenor. På skenorna rullade en vagn som drogs upp för backen med en handdriven vinsch. Ned för backen rullade den av bara farten, vilket Lindas fyra barn hade mycket glädje av.

Backa butik – ett litet varuhus

Förr fanns det egentligen inga färskvaror i butiken minns Linda Fagerholm. Korv såldes i viss utsträckning. Korvarna förvarades i en isstäck av sågspån uppe i skogen, för kylskåp fanns inte. I övrigt bestod sortimentet av bränsle och torrskaffning till människor och djur, ”korta varor” (tyg, garn, lite kläder och skoplagg) och järnvaror. Det som inte i fanns i lager skaffade vi. Ibland behövdes reservdelar till båtmotorer, synålar, tyger, hästskor, dynggrepar, fönsterglas, sängkläder, karameller o.s.v. På julafton kunde vi inte stänga butiken förrän kl. 16 för då skulle gubbarna i byn göra juluppköp. Rosa underbyxor till

Fraktbåten Gammel-Olle

fruarna var populära gåvor som vi slog in i julpaket varje år.

Någon räknemaskin fanns inte i butiken utan allt räknande gjordes med penna och papper. Räknekonsten kom väl till användning när Vänöborna kom på besök. De var våra bästa kunder för Vänöborna storhandlade när de besökte Rosala med sina båtar. Övriga kunder var Rosala- och Bölebor, folk från Sommarön, Hamnholmen, Bodö, Bötösö, Bengtskär och Örö. Värre var det med sommargästerna som började komma på 1950-talet. Några gjorde stora uppköp medan andra släpade livsmedel med sig från stan och kunde titta in i butiken för att komplettera sina förråd med ett halvt franskbröd och ibland öl i större mängder.

– En sommargäst blev upprörd över att det inte fanns kapis på butikshyllan. Vi var tillmötesgående och beställde kapis, men den arga frun kom aldrig tillbaka – hon hade visst handlat i stan - och där blev vi med våra 25 kapisburkar på hyllan, för det gick inte att få ett mindre parti.

– För att sköta sysslorna i butiken hade vi en anställd i butiken när barnen var små, berättar Linda Fagerholm.

När de två döttrarna och de två sönerna blev äldre fick de rycka in och hjälpa till i butiken. Bokföringen sköttes av Lindas man Rurik. Besvärligt värre var det med alla matkuponger under och strax efter kriget som skulle redovisas.

Butiken förnyas och läggs ned

Butiken som ursprungligen inledde sin verksamhet i Backa lillstuga flyttade snart till Backa gård. År 1956 byggdes ett nytt hus bredvid

det gamla och butiken följde med.

– I samband med flytten försågs butiken med kyldisk och då kunde vi sälja färskvaror som köttfärs och fläsk, men när Svenska Kryssarklubben seglade in i viken gällde det att snabbt få oxfilé transporterad från Dalsbruk.

Före det såldes inte fisk eller mjölk i butiken för det kunde man köpa direkt av fiskarna och nästan alla hade en ko

eller flera. När vägen till Kasnäs blev klar i mitten på 1960-talet blev det sönerna Martins och Pelles jobb att åka till Kasnäs efter mjölk med jullan (snipan). Det var det enda sättet att få färsk mjölk till butiken. Om mjölken blev liggande på kajen i Kasnäs i väntan på tur båten hände det att mjölken sumade i sommarvärmen. På vintrarna hämtades mjölken från Kasnäs med sparkstötting eller vattenkälke.

– Vid blankis spände min man Rurik sig för med sele och skridskor som han drog kälken med, det var det lättaste transportmedlet.

År 1963 skaffade Rurik Fagerholm en Land Rover terrängbil som kom till användning på isarna. När isarna var svaga band han två batingar på tvärs i underredet. Med terrängväxeln inkopplad kunde han gå bredvid bilen för att kunna hoppa åt sidan om isen gav vika. Några gånger var det nära ögat, men Rurik körde aldrig genom isen. Land Rover ersattes något år senare av en Volvo som även kom att tjäna som kyrktaxi

– Det hände även att vi fick varor med isbrytare och då väntade vi vid rännan på Norrfjärden. Ibland fick vi varor med marinens båt som åkte från Hangö till Örö.

De större varutransporterna fortsatte som förut med egen lastbåt till Åbo vid öppet vatten. Gammel-Olle ersattes med en nyare båt som även den döptes till Olle.

Kundunderlaget minskade på 1960-talet. Många trälarskeppare flyttade till Hangö och andra till Räfsö i Björneborg. Backa butik blev lite på sidan om när tur båten Kristina började trafikera Rosala och lade till vid hälsobryggan (nuvarande

fartygskajen). Posten flyttade intill Sjöbergs butik som sedan blev Wilsons butik. Backa butik hade fått en konkurrent på orten. Det visade sig snart att varken Backa eller Sjöbergs butik bar sig längre när avfolkningen ökade. För att i någon mån kompensera kundbortfallet började Rurik Fagerholm sköta annat än varutransporter till butiken med Olle. I takt med att Helsingforsborna köpte upp holmar och byggde stugor i arkipelagen kring Rosala fanns det behov av att transportera byggnadsmateriel och nedmonterade timmerhus till öarna.

Linda och Rurik Fagerholm flyttade till Hangö och jobbade sina sista aktiva år vid fabriken Visko för att tjäna ihop till pension. Rurik Fagerholm gick bort år 1995 och Linda bor kvar högst uppe i den före detta butiksbyggnaden under halva året. Under vintrarna vistas hon i Dalsbruk.

Linda Fagerholm har fortfarande hälsan i behåll efter alla tunga lyft i båt och butik. Hon har även glädjen att från sitt fönster se den livliga verksamheten kring sonen Martins Båthall som vuxit upp efter den nedlagda butiken. Den handdrivna vinschen har bytts ut mot en mobil kran, skottkärran har ersatts av traktor och trailer, Olle har akterseglats av svärdotter Gittas taxibil som händigt sköter varu- och persontransporterna till Åbo. Butiken är borta men familjen Fagerholm har återfått sin centrala plats i byn.

Text:
Jan
Sundberg

Foto:
Bernt
Örså

RöHit - 2007

Pensionatliv i Hitis

Westerbergs pensionat som det hette förut var beläget i ett stort vitt hus mellan banken och butiken i Hitis. Även om huset är stort nog för att rymma upp till hundra matgäster var pensionatet aldrig avsett att logera mer än en liten del av gästerna. Största delen av dem var inackorderad ute i byn så att nästan varje gård hade någon gäst boende hos sig. Sommartid bjöd pensionatets gäster på ett stänk av societetsliv när de flanerade i sina fritidskläder på byvägen eller tog sig ut med båt på fjärdarna. Kontrasten kunde till det yttre verka stor mellan sommargästerna och ortens fiskarbefolkning, men skenet bedrog – till bådas fördel. Ortsbefolkningen fick ett behövligt tillskott i kassan under sommarmånaderna och gästerna fick i utbyte en bekymmerslös semester i skärgården, utan att behöva bry sig om vardagssysslor såsom att handla livsmedel, sköta matlagning, diskning, städning eller utearbete.

Pensionatet inledde sin verksamhet genast efter kriget på 1940-talet, när Ulla Westerbergs svärmor Anna Westerberg måste hitta ett sätt att försörja sig efter att ha blivit änka. Uppenbarligen fanns det bland välbärgade stadsbor intresse för att vistas i skärgården under sommaren och att göra det i kombination med helpension. Uppslaget till att driva ett pensionat kom från Skata pensionat, även det i Hitis by, som hade inlett sin verksamhet redan på 1930-talet. Annas son Erik Westerberg hjälpte till och tog över gård och byggnader år 1955 i samband med sitt giftermål. Innan det, år 1951, hade Anna och Erik Westerberg öppnat en butik i samma byggnad som pensionatet. Totalt fanns det då tre butiker i Hitis by. Fr.o.m. 1955 var det Ulla och Erik Westerberg som drev butiken och pensionatet fram till det att pensionatet respektive butiken lades ner 1982 och 1986. Erik, som var eldsjelen bakom både pensionatet och butiken, gick bort år 1994 och sedan dess bor Ulla Westerberg ensam i den stora byggnaden.

Hektiska sommarmånader

Dagen i pensionatet började med morgonkaffe kl. 8:30 och butiken öppnade sina dörrar kl. 9. Lunchen serverades kl. 11 och middagen kl. 17.

– Vi serverade även te på kvällarna till våra gäster, men det måste vi sluta med när vi blev äldre och krafterna tog slut, berättar Ulla Westerberg.

Morgonmålet bestod av kaffe eller te med smörgåsar. Till lunch serverades ofta gröt men även fisk- eller köträtter. Måltiden dukades fram i form av ett smörgåsbord. Middagsbuffén bestod i regel av antingen fisk- eller köträtter med tillhörande efterrätt. På söndagar serverades gästerna endast en måltid.

– Det gällde att variera maten och då behövdes fantasi. En söndag morgon stekte jag 110 griskotletter, minns Ulla Westerberg. Gästerna var i allmänhet nöjda med maten och många gånger åt vi fisk som gästerna fångat. De höll matiderna och om det hände att någon var sen

blev gästen inte utan mat.

I pensionatbyggnaden fanns fem gästrum och två gäststugor uppfördes på tomten. De övriga gästerna bodde inackorderade runt om i byn, men alla gästerna kom till pensionatet för att äta och då rörde det sig under högsommaren om i medeltal 60-70 personer. Att hyra ut rum var en viktig biinkomst särskilt för kvinnorna i byn som därtill sålde fisk och grönsaker åt pensionatet. Oftast var det kammaren i huset som inhyste gästerna medan värdfolket fick ta sig tillfällig logi i kök eller uthus.

Varorna till butiken och pensionatet hämtades med båt från Dalsbruk och Hangö. När turbåten började trafikera hämtades varorna från hamnen i Vikare med traktor. På vintern skuffades butiksvaorna på vattenkälke från Dalsbruk. Färsvaror var sällsynta förut. Varorna förvarades i källare dit Ulla och Erik Westerberg sprang många gånger under dagen. Mannen Erik hade inte något stort sömnbehov.

*Pensionatet under
begynnelsesåren.
Foto: Ulla Westerberg*

Han kunde stiga upp klockan fyra en sommarmorgon för att rensa fisk som hade köpts av fiskare på orten.
– De flesta flickor och pojkar i byn har jobbat i butiken eller pensionatet. Under sommarmånaderna behövdes två till tre biträden i butiken och i allmänhet två i pensionatet.

Köket kokade av verksamhet

I köket fanns en stor vedspis med två ugnar där maten kokades och brödet gräddades. Vid diskbänken stod en handpump som ofta krånglade. På somrarna kunde brunnen sina och då måste vattnet bäras in från en annan brunn. Vattenledningar och centralvärme installerades 1966. Därtill förstörades köket för att ge plats åt en stor diskbänk. Allt diskades för hand och gästerna åt ur porslinstallrikar och skålar. Först under den allra sista tiden installerades en diskmaskin.

Ulla Westerberg berättar att hon är självlärd i matlagning. Det var viktigt hur maten dukades upp på bordet för det skulle se smakligt och snyggt ut. En del gäster ställde högre krav än andra. Ibland kom det grupper på middag andra tider än i juli månad. Vi kunde ha vänortsbesök från Sverige, Norge och Danmark, på höstarna kunde Wärtsiläs ledning komma hit på fisketur. Skeppsvarvet Wärtsilä bjöd ibland in sina ryska kunder på affärsmiddag till pensionatet och då fick vi lov att ställa upp. Alla

Wärtsiläs gäster skulle ha likadana glas. Vi skaffade 60-70 snaps-, öl- och cocktailglas, men vi serverade aldrig alkoholdrycker på dessa middagar.

Gästerna och värdparet trivdes med varandra

– Alla i byn tyckte inte om att det kom pensionatgäster till Hitis. Vi trivdes alltid med gästerna. Efter den långa vintern ville vi se andra människor, det piggade upp tillvaron. Efterfrågan växte år för år fastän vi inte gjorde någon reklam. Tidningarna skrev reportage om oss ibland och det hjälpte en hel del.

Gästerna var huvudsakligen äldre, varav de flesta nu är döda, men även barnfamiljer bodde på pensionatet. Då fanns det inga sommarstugor, vilket betydde att gästerna hade mycket tid över för att sköta det sociala umgänget eftersom de i regel stannade hela sommaren.

– Vissa av gästerna rodde, några seglade och andra fiskade. Nästan alla skaffade roddbåt med en liten aktersnurra. Vi behövde inte underhålla dem för de var inte krävande, men det hände att vi ordnade utflykter bl.a. till Bengtskär. På kvällarna kunde de sitta och spela kort i matsalen, men de flesta gick till sitt efter middagen, trötta efter dagens utflykter. Det var sällan som gästerna var berusade. Bastubad kunde vi även stå till tjänst med.

De flesta gästerna var högre tjänstemän och kom huvudsakligen från Helsingfors, men även från Sverige och Tyskland och någon ända från Kina. Oftast hämtades gästerna i Hangö av någon fiskare i byn som fick en extra slant för besväret. Postbåten från Dalsbruk kunde även ta gäster med på resan. Taxibåtarna kom på 1960-talet och då var det främst **Albin Hollsten** och **Runar Ljunqvist** som skötte om jobbet.

– Jag blev god bekant med många av våra gäster. Vissa av dem kunde vara våra gäster under 30 somrar i rad.

Den goda vänskapen och trivselen avspeglas i den gästbok som finns bevarad i pensionatet. Många kända personer har signerat sitt namn där

och de flesta har tecknat ned några rader om sommarens upplevelser. Gemensamt för alla anteckningar är att de beskriver upprottet från sommarens pensionatliv med vemod och att de såg fram emot att komma tillbaka nästa sommar. Några försökte sig på poesi av varierande kvalitet (se exemplet nere till höger), andra föredrog prosa i kort format.

Numera trivs Ulla Westerberg mest för sig själv efter att ha haft så mycket med människor att göra. Förut spelade hon teater och sjöng i ungdomsföreningens kör. Numera är hon aktiv i Martha- och Missionsföreningen på orten. Som mötes- och samlingsplats är pensionatets ljusa matsal alldeles utmärkt. Alla borddukar, kärl och glas finns värdigt bevarade. Vem vet, kanske de ännu en vacker dag kommer till användning i denna traditionsrika byggnad. Detta är åtminstone Ulla Westerbergs önskan då hon ser tillbaka på ett arbetsamt men innehållsrikt liv.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Ulla Westerberg.

Hitisborna har funnit sin form för skärgårdspensionat

Redan i decennier har Högsåra i Hitis varit en tillflyktsort för semestrande stads- och inlandsbor med tillämpning av principen att sommargäster inte skall öka skärgårdshusmors arbetsbörda mer än vad ofrånkomligt är, utan skall inta sina måltider utom det hus, i vilket de sover ut efter dagens lapande av sol. Exemplet har följts av i Hitis kyrkby och principen är fullkomligt riktig, vittnar mannen i spetsen för ett liknande företag Erik Westerberg. Och han understryker speciellt att denna form för semesterbyar inte betyder en betungande kapitalinvestering. Ett par tre år har verksamheten nu förekommit och erfarenheterna är absolut positiva.

Gårdarna tar emot gäster i den mån, de har ledigt utrymme och gästernas anspråk växlar. Hela familjer vill bo under samma tak, ofta flera i samma rum, men ensamma personer vill ha enkelrum och detta ökar byns möjligheter. Alla gästerna intar sedan sina måltider hos herrskapet Westerberg och den rätt täta bosättningen i byn innebär att ingen har längre väg till matbordet än att den kan avverkas på 7-10 minuter. Längre väg vill gästerna just inte ha, vilket betyder att systemet förutsätter en rätt koncentrerad bebyggelse.

Åbo Underrättelser 18/5 1952

Exempel på en vers i gästboken:

*Solen brände het
som vi alla vet
är det just det
som vi alla längtar
och vi trängtar
efter sådan ljuvlighet.
Bastu, korv och fiske
mättar allas lyste.
Westerbergs pensionat
med sin goda mat.
Hoppas vi snart
har en sommar till
njuta som vi vill
av din ljuvlighet
som vi alla vet.*

10.7-29.7.-67

*Ann-Marie, Charles och Erica Cavellán
från Sverige*

Det finns en plats i en kyrkobänk, som är bara bara min

Sittordningen i Hitis kyrka

Den 26 september 1824 hölls allmän sockenstämma i Hitis kapellkyrka varvid man bland annat fattade beslut om hur sittplatserna i kyrkan skulle fördelas. Flera av församlingens ledamöter hade tidigare vänt sig till Domkapitlet i Åbo med en begäran om att erhålla en ny "bänkdelening". För att undvika trängsel i kyrkbänkarna föreslog stämmans ordförande, församlingens kapellan, Gabriel Hirn, att "för Husbönder och Mathmödrar, hvilka egentligen bidragit till kyrkans uppbyggande och underhållande, det hvarje Husbonde uti sin tillfallande Bänk ej äger rättighet att medtaga flere än En person jemte sig, hvarvid förre Husbonden bör äga närmaste rättighet och sedan äldsta sonen o.s.v." På grund av att bänkarna med nummer 2 och 3 invid predikstolen inte rymmer sex personer skulle "åt dem hvilkas tour det blir att nyttja dessa bänkar även upplätes bänken Nro 36 å stora gången".

Ordförande meddelade att det skulle vara till fördel "att icke alenast hvarje Bys Åboer utan även Medlemmarne af samma Nattbohl skulle förenas i samma eller åtminstone närmast belägna bänken, så vida sig göra låter". Första bänken invid koret skulle reserveras för kapellanen i församlingen och dennes familj. För övrigt skulle den föreslagna "bänkdeleningen ske genom lottning Nattbohlen, Byarne och Hemmanen emellan och resultatet deras verkställas den 1 januari 1825". För att alla skulle få åtnjuta samma rätt skulle man i fortsättningen varje nyårsdag företa en sådan flyttning att de som föregående år "begagnat sig af Bänkrummet Nro 45 skulle uppflyttas till Nro 2 samt de som begagnat Nro 2 nederflyttas till Nro 3 och så alt utföre". Efter det att församlingens medlemmar tagit del av förslaget och enhälligt omfattat det skred man till lottning, som utföll på följande sätt:

<u>Böhle</u>	Östergård, ½ Vestergård Isac och Anderstugan nyttja Bänken	Nro 2
<u>Do</u>	Vestergrannas Matts, Do – Do Simon och ½ Vestergård Matts	Nro 3
<u>Do</u>	Uppbygge <u>Rosala</u> Thomosa och Nissa.....	Nro 4
<u>Rosala</u>	Spaks, Norrbygge och Monosa.....	Nro 5
<u>Rosala</u>	Söders, Uppbygge och Kaas	Nro 6
<u>Rosala</u>	Mickelsa, Backa och Vedaholm	Nro 7
<u>Bolax</u>	½ Södergård Boberg, ½ Norrgård Matts och Do Do Erik	Nro 8
<u>Bolax</u>	Vestergård, <u>Biskopsö</u> Mittbygge och Norrgård	Nro 9
<u>Biskopsö</u>	Uppbygge, Södergård och Bergö	Nro 10
<u>Vänöxa</u>	Vestergård, Mellangård och Östergård.....	Nro 18
<u>Hiittis</u>	Skata, Bergs och Gammel Klockars	Nro 19
<u>Hiittis</u>	Grops, Klockars och Vester Lassa	Nro 20
<u>Hiittis</u>	Österlassa, Österbygge och Klemets	Nro 21
<u>Hiittis</u>	Backa, Nybondas och Risars	Nro 22
<u>Hiittis</u>	Stomta, Knus och Vesterbygge	Nro 23
<u>Hiittis</u>	Södergård, <u>Tunnhamn</u> och <u>Vänö</u> Klints	Nro 24
<u>Vänö</u>	Vesterbygge, Bergs och Stens	Nro 25
<u>Vänö</u>	Mårs, Skräddars och Pella	Nro 26
<u>Kasnäs</u>	Kristers, Lassa och Bergs	Nro 27
<u>Kasnäs</u>	Backa, <u>Tyskas</u> och Östers	Nro 28
<u>Kaskela</u>	Löfö Erik, Östergård och Vestergård	Nro 29
<u>Kaskela</u>	Löfö Gustav, Bergas och Mellangård	Nro 30
<u>Holma</u>	Mellangård, Skans och Söders	Nro 31
<u>Holma</u>	Uppbygge <u>Högsåra</u> Stor Ers och Olla	Nro 32
<u>Högsåra</u>	Örså, Storbacka och Vestergård	Nro 33
<u>Högsåra</u>	Nybyggars, Gamlas och Lillbacka	Nro 34
<u>Högsåra</u>	Lill Ers, <u>Gris</u> och Söders	Nro 35

För övrigt kom församlingsmedlemmarna överens om att bänkarna med nummer 11 till 17 vid södra gången skulle ”upplåtas åt Hantverkare, Torpare m.m. och Manfolks Läktaren (nuvarande orgelläktaren) deremot åt Bonde Söner och Drengar samt Qvinfolks Läktaren (läktaren i norra gången) åt Gårdsdöttrar och Pigor”. Sockenstämmans protokoll är undertecknat av församlingens kapellan och medels bomärke av husbönderna Jacob Andersson Österlassa och Henrik Isacsson Grops, den sistnämnda även titulerad sexman.

Förklaringar

Åboer, personer som hade ärftlig besittningsrätt till kronojord så länge som de fullgjorde sina skyldigheter gentemot kronan (statsmakten).

Nattbohl är en annan benämning för läslag d.v.s. indelningen av församlingens medlemmar i samband med läsförhören.

Sexman hade under olika tider särskilda uppgifter inom församlingen:

- vara närvarande då tionden (kyrkoskatten) räknades och upptecknades
- hade skyldighet att övervaka ordning och skick i församlingen
- underrätta prästerskapet om osedlighet och ogudaktighet
- anmäla dem som försummat gudstjänsterna
- uppbära böter av dem som brutit mot kyrkodisciplinen
- redogöra vid läsförhören inför prästen om det sedliga tillståndet inom byn och uppbar plikt av dem, som uteblivit från läsförhören

Text: Johan-Gustav Knuts

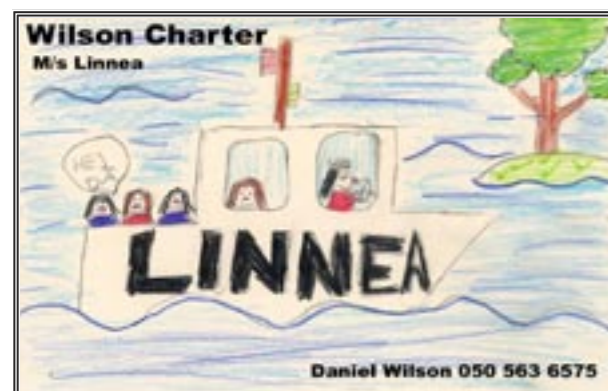
Foto: Camilla Lumme

Källa: Hitis församling sockenprotokoll 1775 – 1894.
Åbo landsarkiv II Ca 1

Valborg Wenberg

www.bragespressarkiv.fi

Vänö vackra Valborg

Strax söder om farleden som går från Hitis norrfjärd västerut mot Jurmo och Utö ligger Vänö med en egen omfattande skärgårdsdel i Hitis arkipelag. Byhamnen på Vänö besöks av ett stort antal fritidsseglare. Båtarna ligger tryggt förankrade i den skyddade byviken. Båtfolket lever sitt liv och de knappt 20-talet fast bosatta lever ett annat liv. Vissa bofasta drygar ut sina inkomster av det som turismen ger, andra gör det inte. RoHit besökte Valborg Wenberg som bott hela sitt liv på Vänö. Hennes ståtliga gula hus ligger vackert belägen nära stranden mitt i byn men ändå lite på sidan av alla turistbåtar. Vi tar en pratstund om gångna tider i det ljusa köket och snart öppnas en annan värld som ligger långt från den vardag besättningarna i de blänkande nöjesbåtarna invid är upptagna av.

Till skillnad från turisterna angör vi inte gästbryggan i byn utan tar i land vid Valborg Wenbergs båthus. Vi är väntade och blir mottagna på trappan till huset på gården Skräddars som omgärdas av idel grönska. Valborg är född år 1925 i Bergs som var hennes hem tillsammans med sin mor, som dog när Valborg var två år, och far samt äldre bror (flicknamn Berg). Pappan var fiskare, vilket var det vanliga då. På Vänö sysslade man med fjällfiske, strömmingsfiske med skötar, medan notfiske hade mindre betydelse.

-Havet var vår åker, säger Valborg Wenberg. På den tiden fanns det mellan sju till åtta skolbarn i byn. Hela befolkningen på Vänö uppgick till mellan 50 och 60 personer före kriget. På Klints hemman fanns en småskola och en skola med tre klasser. Det fjärde året fick man slutföra i Högsåra. Vänö skola lades ned år 1939 och därefter fick

barnen ta sig till skolan i Rosala, där många hade släktingar, eller också till Högsåra skola.

Barnaår och bjudningsdanser

-Som barn fick jag städa upp i båtarna efter fiskefärderna och sedan skulle fisken plockas från garnen. Näten var av bomull och de skulle torkas för att inte fara illa. Vi hade kor, kalvar, gris, får och häst.

Djuren skulle skötas och höet skulle bärgas. Under somrarna betade korna på holmarna och dit tog sig Valborg ensam med båt för att mjölka morgon och kväll.

-Det var besvärligt att leta efter korna på holmarna, minns Valborg Wenberg.

Barn- och ungdomsår präglades inte enbart av arbete. Ett trevligt bräck i vardagen var att åka till Rosala för att handla i Fagerholms butik. Färden tog ca en timme och trettio minuter.

Vänö by i början av förra seklet.
Foto: Vänö kulturcentrum

-I Fagerholms butik fanns allt från synålar till bränsle, ett riktigt varuhus (om butiken se RoHit detta nummer).

Ibland handlade vi i Högsåra dit posten kom. Det fanns en postförare som trafikerade mellan Högsåra, Vänö och Tunnhamn.

På fritiden gick man till varandra. Föreningsliv förekom även, på Vänö fanns både Marthaförening och Fiskargille. Danser ordnades hemma hos någon. Spelmännen skötte om musiken med fiol och dragspel. Mössan gick runt för att samla pengar till spelmännen.

Bjudningsdanserna var större och mer spännande. Då inbjöds ungdomar från byarna omkring och de bjöd tillbaka. Ungdomar från Tunnhamn, Borstö, Lökhalm och Rosala brukade höra till de inbjudna. Vi tog oss till bjudningsdanserna med båt när vattnen var öppna och på vintern tog vi oss fram över isarna med skidor eller sparkstötting.

-Inte tappade vi bort oss och inte hände det några olyckor på färderna fastän Klöbbvikarna gick ned sig i isen, men de blev upplockade. Vi dansade tills solen gick upp och sedan tog vi oss hem igen. På de längre färderna bjöds vi på mat, kaffe och smörgåsar. Ofta var vi 30 ungdomar samlade och

vi lärde känna varandra. Pojkarna tog nog till flaskan men det var ändå trevligt och omväxlande med bjudningsdanserna. Valborg Wenberg tycker att det var bättre förr.

Sprit och krig

Under förbudstiden låg kustbevakningens båtar ständigt på lur vid Vänö, de kunde också ligga vid Yxskär eller andra holmar här omkring.

”Gubbarna var fulla och fruarna var olyckliga när arbetet blev ogjort”

-De gick omkring med sina käppar här på Vänö och stack ned dem i varje buske. Vänö hade kunnat se ut som en ostkaka av alla stötar med käpparna i marken.

Kustbevakarna bodde på sina

båtar och var ständigt på färd i jakt efter smugglare. Valborg Wenberg vet med säkerhet att åtminstone en Vänöbo drucknade på en smuggelfärd. Andra förolyckades även, men de kan ha varit ute i andra ärenden.

-Gubbarna var fulla och fruarna var olyckliga när arbetet blev ogjort.

Det är förmodligen riktigt att Vänöborna inte gjorde sig skyldiga till mer omfattande smuggling än andra i skärgården. Däremot finns det vissa belägg för att verksamheten där skulle ha fortsatt betydligt längre än på flesta andra ställen.

Valborg Wenberg vet berätta att under första världskriget bogserade Pella en mina i land. De ryska soldaterna sprang till skogs av rädsla. Hennes man John hittade under pojkåren en mina och kastade ned den från ett berg så att minan exploderade och han blev helt nedstänkt av träck. Folk i byn trodde att han dog av explosionen innan han kvicknade till. Under andra världskriget undkom Vänö förstörelse fastän ryssarna bombade norra delen av ön i dimma. På Vänö fanns bevakningstorn för att spana efter fiendeflyg. På ön bodde både lottor och soldater.

Livet förändras på Vänö

-Förut levde folk på fisket som sumpskepparna sedan köpte upp. Sumpskepparna **Einar Fagerström** (se RoHit 2005) och **Åke Wiberg** var från trakten och de var ofta här på uppköp. Åke Wiberg var den sista sumpskepparen här i trakten. Valborg Wenberg minns att sumpar kom ända från Åland och de ville ha tag på storgäddor som såldes i Sverige för ett högre pris än här.

-Vänö fick telefonförbindelse med omvärlden på 1950-talet och åskan brukade slå ned i telefonstolparna. Strömmen kom 1981, vilket var en välsignelse säger Valborg.

-Vi skaffade en elgenerator troligtvis år 1973. Maskinen var på när den behövdes. Före det använde vi oljelampor och maten förvarades i källare. Färsk fisk hade vi alltid vid öppna vatten. På vintern kunde vi dryga ut med saltad fisk och fågel. Annars fiskade vi med saxkrokar på vintern.

-Första sommargästerna började dyka upp efter kriget och de bodde hemma hos folk. Gästerna kom från Åbo- och Helsingforstrakten. Först på 1960-talet började sommarstugor byggas på holmar som stadsborna köpt av Vänöborna. Till dem sålde vi mjölk och fil.

I slutet av 1960-talet började Valborgs man **John Wenberg** uppföra sommarstugor på holmarna för uthyrning. Sommargästerna hyrde på årsbasis för en längre tid och många finns fortfarande kvar och de har blivit goda Vänö vänner. Ett uttryck för detta är att de själva sköter om husen de hyr och Valborg behöver inte bekymra sig om underhåll och reparationer.

Valborg Wenberg lever numera pensionärliv och sköter hushållet samt sina katter som stryker nyfiket omkring. Mycket har hunnit förändras på Vänö sedan Valborgs ungdomsår, men hennes minnen har mycket att berätta för dem som är intresserade av hur livet en gång var på denna ö i Hitis yttersta arkipelag

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Martins Båthall
Martin Fagerholm
040 551 4922
Alla typer av båt- och motorarbeten.
Vinterförvaring, bottenvätt m.m.

Rosala fastighetservice
Allt inom fastighetservice
Rekreation för företag
Berndt och Åsa Löfberg
02 46 67 178 / 0400 210 769
gille.rosala@dnainternet.net

Rosala taxi
040 722 4242
Birgitta Fagerholm

Taxen-resor
Jan-Erik Holmström
0400 320 915
Taxibåtsköror på beställning

Silver Fish
Kasnas hamm
045 67 19 501
0400 530 541

Öppet hela sommaren

VIKINGARODD MED STENRIK LÅST

Rodden med vikingaskeppet Alvilda från Rosala till Bengtskär väckte en hel del medial uppmärksamhet, även i negativ bemärkelse, i nyhetstorkan i juli 2006. Enligt pressen var rodden vikt för stenrika affärsmän och exempel på sådana räknades upp. *RoHit* redaktören var emellertid den enda representanten för pressen ombord, de övriga journalisterna svärmade med sina aktersnurror kring Alvilda tills vi nådde öppna havet, varefter de bleknade och snabbt försvann mot landbacken. Det är därför bara här ni kan ta del av den verkliga insiderversionen av hur det egentligen gick till och vem som var stenrikast.

Rodden till Bengtskär genomfördes som ett välgörenhetsevenemang med avsikt att donera pengar till servicehemmet Solglimten i Hitis. Idén föddes redan året innan i samband med Leo Renholms bortgång. Han bodde sina sista dagar på Solglimten och av tacksamhet testamenterade han sin egendom till stiftelsen som upprätthåller Solglimten. Det var då **Leif Degerth** kom på idén att arrangera en välgörenhetsrodd för Solglimten. I likhet med Leo är Leif Bölebo, låt vara som fritidsboende, men den givmilda kulturen i byn har smittat av sig. Under båtmässan år 2006 började Leif Degerth kontakta personer som kunde tänkas hänga med på rodden. Det var inte heller någon tillfällighet att rodden skulle bli en gemensam kraftmätning. Leif är en gammal medlem i Akademiska Roddklubben med många medaljer i skåpet. Till medaljsamlingen hör ett antal finländska mästerskap, men den kanske största bedriften är ändå att den trefaldiga OS-guldmedaljören Karppinen aldrig lyckats slå honom. Det skedde i rent spel men hur han klarade av det skall inte avslöjas här.

ALVILDA – EN STÅTLIG VIKINGADAM

Vikingaskeppet Alvilda ägs av Wilson Marin i Rosala, men namnet kommer från legenden om ett sjöslag utanför Hangethe (Hangö) där vikingadamen

Alvilda gifte sig med den danske hövdingen som vann slaget. Skeppet Alvilda är byggt på Ösel i Estland av Saare Paat år 2001. Beställaren drog sig emellertid ur projektet och skeppet låg halvfärdig på varvet tills **Paul Wilson** blev tipsad och hittade henne på nätet. Modellen är tagen av Gokstadskibet som finns i Oslo. Alvilda är något förminskad enligt ritningar av **Ejvind Still** i Jakobstad. Hon mäter modiga 23 meter, bredden är drygt fyra meter men djupgåendet är bara 80 cm. Hon är klinkbyggd av sibiriskt lärkträd som inte spricker när skeppet är uppdraget på land. Durkar och övriga slitytor är byggda av ek. Till moderniteterna hör en dieselmotor och GPS Navigator. Den totala vikten med barlast är 14 ton. Skeppet är försett med sju årpar, vilket betyder att roddarna har ett ton var att förflytta vid varje årtag.

RODD NÄSTAN HELA VÄGEN

När alla roddare hade embarerat och var klara för avfärd kl. 10:10 hade en stor folkskara samlats på hälsobryggan i Rosala. Före det hade roddarna fått instruktioner vid vikingacentret Rodeborg och alla var iklädda vikingakläder. Skeppare ombord var Paul Wilson som satt vid styrbordsåran i aktern. Roddinstruktör var Leif Degerth som gav alla de 26 roddarna goda tips under hela färden. Enligt hans anvisningar bestod roddmomentet av 1/3 drag och 2/3 delar återföring. För att takten skulle hålla gällde det att följa den roddare som satt längst akterut. De första roddtagen ackompanjerades av hejarop från kajen. Eftersom det råder hastighetsbegränsning i Strömmen mellan Rosala by och Sommarön gällde det att börja försiktigt för att inte råka i klammeri med kustbevakningen.

Under vikingatiden avlöstes roddarna efter varje veckosjö eller vikusio som beräknades vara ungefär fyra nautiska mil. Ombord på Alvilda skedde bytena efter ca 15-20 minuter så att roddarna en i taget överlät åran till nästa roddare i tur. I pauserna intogs förfriskningar i måttlig grad i det vackra vädret. Doping är inte tillåtet

men äkta vikingar bryr sig inte om smärre övertramp. Farten hölls vid tre till fyra knop, framhjälpt av en tilltagande bidevind. När vi väl hade passerat skärgården och närmade oss öppna havet vid Ljusskär konstaterade skepparen Wilson att vi kommit halvvägs. På vikingavis borde seglen ha hissats men nu måste det avslöjas att det inte gick till så. I stället vred skepparen om en nyckel så att ett brummande hördes och sedan fördes skeppet fram av 62 hästkrafter. Vinden tilltog men trots detta roddes igen den sista sjömil fram till hamnen på Bengtskär som angjordes 12:40. Alvilda hade hittat fram trots att det var hennes första färd till Bengtskär.

DONATION VID FYRTORNET

För att delta i rodden skulle varje företag betala 1000 euro och privatpersoner rekommenderades ge 300 euro. Samtliga roddare ombord var välbärgade män, men stenrikast var bevisligen ändå en dam, d.v.s. Alvilda själv som hade 1,5 ton sten i barlast under durkarna. Checken om 14 600 euro överläts vid fyrens trappa till **Gunnar Niemi** som var ordförande för stiftelsen som driver Solglimten (han avled oväntat den 22 december samma år). Därtill hade Solglimten fått produkter och tjänster som motsvarar ungefär 6000 euro av företagen som finns uppräknade nedtill. Ett kort tacktal hölls av Gunnar Niemi och paret **Per** och **Paula Wilson** bjöd på en presentation av fyren. Därefter skeppades roddarna över till galeasen Inga där det bjöds på traktering i form av levande musik (**Ralf Nummelin**) samt mat och förfriskningar. Galeasen Inga fick kämpa hårt i motvinden men hon tog oss torra utvärtes och våta invärtes fram till Rosala. Måhända var det sjögången som gjorde att roddarna nöjda och belåtna på vikingavis vaggade fram, var och en till sitt. Denna sommar väntar en ny rodd med ett annat mål i sikte. Information om evenemanget ingår i detta nummer. Om du känner för att ro, börja då rodden med *RoHit*.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Vikingarodden understöddes av:

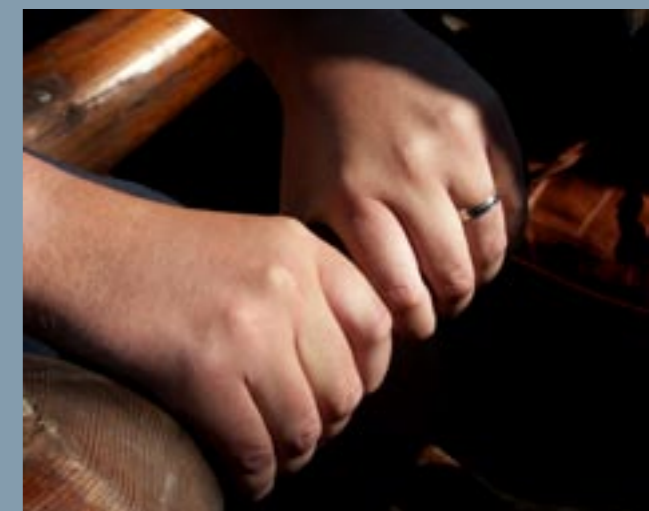
Rosala Vikingacentrum/Wilson Marin (Alvilda samt kaffe med dopp)

Rosala Handelsbod (förfriskningar ombord på Alvilda)

Galeasen Inga (transport Bengtskär-Rosala)

Salmon Farm AB (musik, mat och förfriskningar ombord på Inga)

Pejan OY (Leif Degerths företag)

KOM MED OCH RO RUNT ROSALÅ OCH HITIS I VIKINGABÅTEN ALVILDA ONSDAGEN DEN 18 JULI 2007!

Rodden är en välgörenhetsodd till förmån för ortens FBK.

Vikingarodden till Bengtskär i fjol blev en hellyckad tillställning för både deltagare och Solglimten. Sporrade av framgången har vi beslutat att göra ett nytt försök den 18 juli för att understöda FBK:s verksamhet i Rosalå och Hitis. Rosalå behöver bland annat ett varmt garage för brandbilen. Efter rodden ordnas en afterrowing lunch med avec på Vikingaborg i Rosalå.

Tidpunkt

Starten sker onsdagen den 18 juli 2007 kl. 10.00 vid Rosalå förbindelsebrygga. Vi rör runt Rosalå – Hitis och räknar med att vara i mål ca klockan 14.00. Lunchen börjar kl. 15.00 på Vikingaborg.

Anmälan

Anmälan bör ske senast den 11 juli 2007 till Leif Degerth per telefon eller SMS 0400-448444.

Deltagaravgift

Om du deltar via ditt företag är avgiften 350 eur. Lunch med avec ingår i priset.
Om du deltar som privatperson är avgiften 100 eur. Lunch med avec ingår i priset.
Om du understöder genom att deltaga enbart i lunchen är priset 50 eur per person.
Deltagaravgiften bör vara erlagd senast den 11 juli 2007 på Nordeas filial i Hitis, kontonummer 163835-46273, märke: VIKINGARODDEN.

Övrigt

Roddkomforten på vikingabåten Alvilda är förbättrad sen i fjol.

Vi beräknar att klara av rodden på cirka fyra timmar. Förfriskningar kommer att finnas ombord. Efter rodden har deltagarna möjlighet till dusch i Rosalå. Kom ihåg att ta med byteskläder.

Lunchen kommer att bestå av läckra skärgårdsprodukter. Egen dryck bör medtagas.

Deltagarförteckning på roddare och donatorer kommer att delas ut i samband med starten den 18 juli 2007.

Hoppas på ett stort deltagande, för mer är 60 personer kan deltaga i själva rodden och upp till 200 personer i lunchen.

Vid ytterligare frågor står jag gärna till tjänst med tilläggsinformation.

Väl mött till vikingarodden.

Leif Degerth
0400-448444

Rosalå-Hitis får egen bok

I slutet av sommaren utkommer en rikt illustrerad reportagebok om Rosalå-Hitis skärgård på Schildts förlag.

Med boken **Röster från Rosalå** får ön ett efterlängtat visitkort som erbjuder någonting för både öga och hjärta. Boken är illustrerad med både nytagna och historiska fotografier. Den är inbunden och beräknas omfatta cirka 250 sidor.

Boken innehåller ett rikt urval av personintervjuer. Här varvas röster från både gamla och unga ortsbor, nyinflyttade öbor, nya och gamla pionjärer, de första sommargästerna, och en och annan kändis.

Men den vanliga skärgårdsmänniskan har getts företräde, speciellt de äldre rösterna som annars hotar att falla i glömska.

Vi tackar innerligt alla som välvilligt ställt upp!

Ursprungstanken var att göra en bok som omfattar både Hitis och Rosalå. I ett tidigt skede stod det klart att materialet i sådana fall skulle ha blivit alltför omfattande och svårstrukturerat.

Att skriva en bok om en by kan aldrig göras heltäckande. Inte heller kan en by särskiljas från sin närliggande omgivning. Därför finns också Hitis med på ett hörn, och vår förhoppning är att också hitisborna skall ta den till sitt hjärta.

En del av de reflekterande och lite samhällskritiska texterna berör skärgården i stort. Boken innehåller även en del faktatexter, men den gör inte anspråk på att vara en heltäckande historiebrevbeskrivning av ön.

Boken beräknas gå i tryck till midsommaren och kommer att finnas till försäljning på lokalplan i slutet av sommaren, samt även i bokhandlar och servicepunkter runtom i landet.

Boken är inte i första hand teamets bok, även om den av naturliga skäl färgats av våra barndomsupplevelser och vår släktförankring till ön. I första hand är den en hyllning och gåva till en ö och ett folk, segt som enrisbusken men blommande som nyponrosen.

Text: Camilla Lindberg
Foto: Magnus Lindberg

Schildts Förlag

Teamet bakom boken **Röster från Rosalå**

Huvudredaktör och författare:

Camilla Lindberg är kultureddaktör och ledarskribent på tidningen Västra Nyland. Hon var under många år kolumnist på tidningen Läraren och har haft journalistuppdrag för flera olika tidskrifter i Finland och Sverige.

Sina somrar har hon tillbringat i Rosalå på Sommarön där hennes morfar Einar Fagerström tidigare hade sin trålfiskbas. Mormoderns släkt kommer från Näset. Camilla Lindberg är född 1969 och bosatt i Tenala med sin familj. Somrarna tillbringas de i Rosalå.

Författare:

Tom Söderman har sedan barnaåren besökt Rosalå, där hans far var född. Han arbetade som journalist på Finska Notisbyrån och Rundradion innan han gick över till Utrikesministeriet. Han har varit press- och kulturråd i Stockholm och London, ministeriets presschef, generalkonsul i Göteborg och ambassadör på Island. Tom Söderman är född 1936 och bosatt i Helsingfors. Han äger ett sommarhus på Rosalå.

Fotograf:

Magnus Lindberg är utbildad klass- och ämneslärare. Han är en anlitad fotograf för flera olika tidskrifter. Sina första barnår bodde han i småskolans lärarbostad i Rosalå. Han härstammar i likhet med Tom Söderman, i rakt nedstigande led från släkten Abborr, som senare tog namnet Söderman. Till fritidsintressena hör segling, skärgårdsliv och amerikanska motorcyklar. Magnus Lindberg är född 1965 och gift med Camilla.

Böckling i låda och retrokläder

Fiskardottern
Lillemor Wennerström

Rensa fisk, rada böckling, ro, lägga nät och plocka blåbär utan skräp hör till de sysslor jag lärde mig som ung. I slutet av 60-talet när jag var tonåring var jag klädd i vita tossor och blommiga byxor. Byxorna finns kvar, men bara som rutor i mitt lapptäcke.

Jag gick i konfirmandundervisningen i juni -68 tillsammans med 14 andra ungdomar. Det var ingen typisk ungdomsgrupp från skärgården, utan halva gänget kom från fastlandet. Det var första gruppen, som använde albor i Hitis kyrka, och till skriftskolan kom de flesta med moped. Vi trivdes bra tillsammans men några romanser var det inte fråga om.

Det var inte riktigt tillåtet att gå och dansa om man inte var "torr bakom öronen" och på midsommaraftonen -68 fick vi konfirmander stå på utsidan av staketet till ungdomslokalen i Rosala.

Dans men sällan romans

Det ordnades sommandanser turvis i Högsåra, Hitis och Rosala och säsongen avslutades ofta med bjudningsdans på Vikingaborg i Rosala. Orkestrarna kom från Dalsbruk eller Pargas. På midsommaraftonen var det lite bättre dansmusik. Shake var en ny form av dans, där man rörde på armar och ben i takt med musiken. Ofta stod vi i ring med väskorna slängda på golvet mitt i ringen. Det var ingen pardans och den saknade bestämda steg precis som

den tango vi dansade.

Vi var tre elever på min klass och i hela skolan fanns det 12-13 tonåringar fördelat på tre klasser. Möjligheten att "fråga chans" på pojken från grannbyn var liten. Däremot bidrog sommargästerna med intressanta inslag i ungdomsgänget.

Min garderob var begränsad och något mode kände jag inte till. Största delen av mina kläder gjorde jag själv. Jag lärde mig sy med trampmaskin och köpte en egen elektrisk symaskin på 70-talet. Jag saknade mönster och klippte ofta tyget på måfå. Ibland gjorde jag kläder av nytt tyg, men ofta ändrade jag gamla kläder. Det var ett billigt sätt att skaffa kläder, men ändringen byggde mest på försök och misstag. Om plagget misslyckades fatalt kunde min mamma göra mattvävt av det.

Shoppade gjorde man på fastlandet i Dalsbruk eller Hangö, dit man åkte med båt. Ett annat intressant sätt att inhandla kläder var att besöka Karlssons butiksbåt. Han sålde arbetskläder, jeans, sockor och underkläder och ibland hade han något för barn och ungdomar också. Oftast stannade han några dagar på varje plats och då kunde man ta hem plagget för provning.

Sommartid gick jag i mina blue jeans eller vita byxor. Dessa byxor och även mina tygtossor skurades med borste vid bryggan. I tidiga år lärde jag mig tvätta med pulsatormaskin och kläderna sköljdes givetvis i havet. På den tiden var vattnet rent.

Skolgång i Dalsbruk

Jag började 1967 i den kommunala mellanskolan i Dalsbruk. Hitis och Dragsfjärd gick samman 1968 och det gav oss skolungdomar möjligheten att fortsätta skolgången efter folkskolan i Rosala till mellanskolan i Dalsbruk. Jag torde vara den första eleven från Rosala-Hitis området, som har gått i kommunal mellanskola. Vi var inackorderade i Dalsbruk under veckan och då gick man i skolan även på lördagar. Jag var tolv år och fick lära mig att ta vara på mig själv. Ingen skötte om våra skolskjutsar utan man skulle själv se till att det fanns pengar för hemresan. Det gick ingen buss till Kasnäs utan vi fick åka taxi. Färden från och till Kasnäs kunde man göra med turbåten eller båten som transporterade fisk från Rosala.

Till sommaren kom jag hem till Rosala för att sommarjobba och ta del i ungdomsföreningens aktiviteter. När det ställdes till dans deltog jag i försäljningen av kaffe, dricka och smörgåsar. Ju senare arbetspass man hade, desto mer vuxen kände man sig. De yngsta skötte jobbet i början av danskvällen och de äldre senare.

Sommarjobb

Sommarjobbet skapades enligt fiskarfamiljens behov och av tillgången på bär och svamp i skogen. Jag minns med glädje de arbeten jag utförde under sommaren. Jag plockade flera liter blåbär per dag och bären rensades genast i skogen. De skulle levereras till Helsingfors samma dag och därför fanns det knappt om tid för rensning. Jag lärde mig ett enkelt sätt att rulla bären i handen så att skräpet föll mellan fingrarna. Jag använder fortfarande samma teknik och det går snabbt. Medan jag plockade bären, räknade jag ut förtjänsten och planerade vad jag skulle skaffa för pengarna. Oftast

Hitis konfirmander i albor

köpte jag kläder för slantarna.

Jag sysslade också med fiske. Jag fångade abborrar och gäddor, som jag sålde till en fiskuppköpare. Ibland betalade han kontant, ibland fick man vänta på förtjänsten.

Fram till midsommar hjälpte jag mina föräldrar med strömmingen, som skulle rökas till böckling. Böcklingen radades i lådor, ungefär fem kilo i varje, och saltades med varsam hand. Jag kunde göra mig en extra förtjänst genom att spika lådor till böcklingarna.

Jobbet räckte hela sommaren. Det startade med böcklingen, övergick sedan till blåbärs- och gurkplockning, på sensommaren plockade jag svamp och lite senare lingon.

Idrott, musik och godis

Någon idrottsförening fanns det inte i skärgården. Vi spelade boboll i skolan och på sommarkvällarna volleyboll med kompisarna i Hitis. Hitis kyrkby ligger sju kilometer från mitt barndomshem. Dit cyklade vi alla kvällar, kanske inte alltid enbart för spelets skull.

Popband som CCR och The Shadows väckte mitt intresse för 60-talsmusik. Musiken ljöd vackert ur min transistorradio, en Panasonic, som jag köpte för "gäddpengar". Transistorradion har jag fortfarande kvar, däremot har de lagt ner Radio Luxemburg, som jag lyssnade till under sommarnätterna. Störningarna brydde jag mig inte om.

På godisfronten fanns tuggummit Chicago, som var segt och rosa till färgen, PK, Rix Rax och Sisu.

Mina ungdomsår i skärgården har präglat mig och styr fortfarande mitt sätt att leva. Att spara och ta till vara blev min livsstil. Min dotter har haft stor glädje av mina retrokläder och konsten att plocka blåbär.

Text och foto: Lillemor Wennerström

Elever vid småskolan.

Uppe fr.v. Tommy, Max, Kerstin, Tage, Per-Olof och Bjarne.
Nere fr.v. Lillemor, Camilla, Ann-Christine och Vivan

Stänk av stadsliv på Bengtskär

Livet förut ute på Bengtskär är väl dokumenterad i tidningsartiklar och böcker. Allt är emellertid inte dokumenterat och det finns personer som vuxit upp på fyren men vars berättelser aldrig upptecknats. En sådan person är Maj Swanson som tillbringade sina barnår ute på Bengtskär. Minnena lever fortfarande kvar från 1930-talet. Livet på Bengtskär avvek delvis från livet i skärgården intill och hade vissa gemensamma drag med stadslivet men som samtidigt var unikt och annorlunda maritimt.

Maj Swansons (född Holmström) barndom har många likheter med stadsbarnens vid denna tid. Hon är uppvuxen i ett höghus byggd av sten, pappan är statligt anställd och mamman är hemmafru. Lägenheterna är små fyllda med barn som leker tillsammans på gården och retar den som har ansvaret för byggnaden på olika sätt. Familjerna bor vägg i vägg med varandra men grannarna umgås inte mer än det nödvändiga när man stöter på varandra. Barnen hittar på rackartyg och klättrar upp på förbjudna farliga platser längs tak och räck. Däremot delade grannarna på snickarutrymme och mangelrum. Källare och förråd fanns där varje familj hade sitt utrymme. Även utedass delades med grannfamiljen. Denna bild som här presenteras har inte många likheter med livet i en skärgårds by men följer liknande mönster som livet i ett höghus under denna tid i t.ex. Åbo eller Helsingfors.

Barnaår på 1930-talet

På 1930-talet fanns det 14 barn på Bengtskär varav de flesta var pojkar.

-När jag var liten lekte vi i pölarna med båtar som var gjorda av plankbitar. Pappa yxade till dem. En gång tog jag till yxan utan lov och högg mig i fingret. Vi lekte ibland med grodningar i små klippskrevor. Ibland slipade vi stenar och snart hade jag en helstenssamling, däremellan kunde barnen bråka med fyrmästaren Västerberg.

-Vi klättrade på fyrens vind och på taket. Mistlurstratten var ett fint ställe att sola sig i fastän det blev hett där. Därifrån hasade vi oss upp på taket. Alla barn skulle upp på fyrornets räck, (d.v.s. den smala gången på utsidan av fyrens ljus). Skojigt var det att åka ned för ledstången hela vägen från fyrornets topp. I bottenvåningen fanns

likrummet mot norra sidan. Det var alla barn rädda för fastän det var tomt.

På vintrarna roade sig barnen med att springa på isarna utan lov. Det var skojigt och blev de våta så torkade de sig i slöjdrummen. Uppenbarligen hade mammorna inte en lugn stund när barnen hittade på att trotsa allt som var förbjudet för dem.

Familjens vardag

-Vi var fem barn och mamma hade en hel del jobb med att sköta vår familj. Vi hade en egen källare och ett skafferi där fisken och det saltade köttet förvarades. Inga grönsaker hade vi förutom morötter och kålrötter. Björkells och vi hade en hushållsgris som slaktades på hösten. Björkells hade honor och ankor som värpte ägg. På somrarna fick vi mjölk en gång i veckan från Rosala men på vintern fick vi klara oss utan och då drack vi svagdricka. Vattnet förvarades i en cistern nedsprängd i berget. Den fylldes på när fartyget Suunta kom från Hangö. Med på resan fanns ofta en inspektör och då skulle fyren putsas upp ordentligt.

Familjerna umgicks inte mycket med varandra på kvällarna. Däremot kunde utfärder göras och då ofta till Dömaskär ditt man rodde på picknick och med hade man kaffe, smörgås och bulle.

-På våra picknicksfärder till Dömaskär tog jag ofta fågelungar med tillbaka och födde upp dem. När de blev större släppte jag iväg dem.

Utedasset delades med Laines. Det låg vid norra stranden. I praktiken fungerade dasset som en vattenklosett eftersom avträdet åkte iväg i sjön vid nordlig vind.

Slaktarens vådliga båtfärd

-Förmodligen var det på hösten år 1935 när slaktaren Alvar Gustafsson från Rosala var på besök för att slakta våra hushållsgrisar på fyren. Det drog upp till storm under tiden han var på Bengtskär men han hade bråttom hem till flickvännen och ville inte vänta ut stormen. Han rodde ut i ovädret mot Rosala och vi följde med hans färd i kikare. Vi såg att båten hade fyllts med vatten och min pappa skyndade sig med att ro ut i en mindre båt för att rädda den nödställda slaktaren. Slaktaren Alvar Gustafsson hade bundit sig fast i båten. Det var besvärligt att få loss honom i sjögången och att hala över den svårt medtagna slaktaren till den mindre båten. De fick sedan följa med i vindriktningen mot Bodö där de småningom tog i land. Där hissade de ett vitt skynke som vi kunde se i kikaren. Det var deras signal och vi förstod att de hade klarat sig.

Kärleken kan vara farlig på många sätt. Denna gång överlevde den med att slaktarens goda vänner på Bengtskär var färdiga att riskera sitt liv för honom. Det är ädelt och denna lilla berättelse är ingalunda den enda där lotsarna var färdiga att offra sina liv för att rädda nödställda. Hur det gick för "Norrby" Alvar och hans flickvän kan Maj Swanson berätta att de gifte sig och fick åtminstone en dotter. Hans öde beseglades efter det att de ryska trupperna lämnade Hangö på senhösten 1941. Otursamt råkade Alvar stiga på en trampmina som Hangö udd var full av och han förolyckades.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Kvinnoarbetskraft på Bengtskär byggnadsåren 1906-07

Bengtskärs fyr uppfördes otroligt snabbt under exceptionella förhållanden. Själva uppförandet räckte inte mer än nio månader. Avlönad byggnadsarbetskraft fanns på skäret från januari 1906 till oktober 1907, sammanlagt under 21 månader. Förutom fyren skulle även ekonomibyggnader färdigställas på Bengtskär. Ingenjör Ernst Andersin var ansvarig för hela byggprojektet. I april år 1908 skrev Andersin en redogörelse för Tekniska föreningen i Finland där han dokumenterade hur bygget framsteg samt tekniska detaljer med ritningar om den utrustning en fyr behöver. Förutom detta sammanställde han även statistik över arbetsfolket som deltog i byggnadsarbetet.

Andersin var uppenbarligen en noggrann man, för i denna statistiska sammanställning har han bokfört arbetsstyrkan per år och månad. Därtill ingår en uppdelning i antal anställda, antal arbetstimmar, timlön och avlöning. Eftersom det rådde och fortfarande råder en klar arbetsfördelning mellan olika kategorier av hantverkare är de indelade i sju kategorier. Avlöningen mellan de olika kategorierna av arbetskraft varierar avsevärt. Kategorierna var följande: snickare och timmermän, stenarbetare, smeder och hantlangare, murare, utarbetare och hantlangare, målare och kvinnor. Yrkesbenämningen murare eller smed är det inget problem med att förstå vad det handlar om, men vilken yrkeskategori "kvinna" tillhör framgår däremot inte. I det följande skall vi utreda detta.

Yrke "kvinna"

Enligt Andersins statistiska sammanställning anställdes de första kvinnorna på Bengtskär i maj år 1906. Deras arbetsstyrka varierade från 1 till 13 personer för att följande månad variera mellan 9 och 13 personer. Redan i augusti minskade hela arbetsstyrkan på Bengtskär, inklusive kvinnorna. De sista två kvinnorna jobbade på Bengtskär i mars 1907. På basis av den timavlöning de fick placerades de i samma kategori som utarbetare och hantlangare. Kvinnornas timlön varierade från den lägsta 30 till det högsta 60 penni, medan utarbetarnas och hantlangarnas timlön varierade från 25 till 60 penni. Högst i hierarkin beträffande avlöning nådde murarna vars timlön varierade mellan 30 och 90 penni följda av snickare och timmermän vars timlön varierade mellan 35 och 80 penni. Medan smeder och hantlangare fick nöja sig med en timlön som varierade mellan 20 och 65 penni. Målarnas timlön varierade minst för som lägst förtjänade

de 50 penni och som högst 75 penni. Förklaringen till denna lilla variation sammanhänger förmodligen med att målarna var få till antal.

Trots att kvinnornas lön var låg fanns det en variation bland dem. Vissa kvinnor kunde sålunda förtjäna bätte än ett antal murare, snickare och timmermän, målare och de flesta smeder och hantlangare. Slutsatsen är att åtminstone en del av dessa kvinnor rönte hög uppskattning hos sina arbetsledare. Enligt uppgifter som finns skulle dessa kvinnor ha arbetat med att bära tegel och murbruk. Ett tungt jobb som säkert lika bra hade kunnat utföras av manliga hantlangare. Av dokumenten framgår även att en första tegellast kom från Hangö i maj 1906, vilket uppenbarligen sammanhänger med arbetskvinnornas ankomst till Bengtskär. Det är emellertid känt och dokumenterat att kvinnoarbetskraft inte endast användes för det tunga arbetet att bära tegel och murbruk utan även för att blanda murbruk. Det sistnämnda är ett krävande arbete som kräver hög yrkeskompetens för att uppnå rätt konsistens och hållbarhet. Förmodligen är det här vi hittar anledningen till variationen i lön, dvs de kvinnor som bar tegel och murbruk fick sämre lön än de kvinnor som blandade murbruk. Kvinnorna var alltså nära kopplade till murningsarbetet där de stod för arbetsförloppet, blanda murbruk, bära murbruk och tegel till murarna. Enligt vedertagna yrkesbenämningar skulle således deras yrke vara hantlangare åt murarna men könsfaktorn spelar in här, eftersom de utgör en liten minoritet av arbetsstyrkan och får därför stå som representanter för sitt kön och inte det yrke de representerar.

Hög kvinnlig yrkeskompetens

I februari 1907 jobbade två kvinnor på Bengtskär. Sammanlagt bokfördes 522 arbetstimmar som deras arbetsinsats. Bryter vi ned dessa arbetstimmar per person och vecka kommer vi till att de jobbade ca 65 timmar i veckan. Den enda målaren som jobbade samma månad var inte sämre. Han jobbade ca 70 timmar i veckan. Kraven på att jobba långa dagar för att få fyren och andra byggnader klara skonade uppenbarligen varken kvinnor eller män. Statistiken visar även att toppar av arbetsinsatser kunde avlösas av perioder där arbetsinsatsen räknat i timmar var

betydligt lägre. Delvis följde avlöningen dessa toppar så att långa arbetsdagar kompensades med högre lön. Totalt stod arbetslönerna, exklusive arbetsledningen, för ca 33 procent av alla utgifter i samband med bygget av fyren och ekonomibygnader.

Den första arbetsstyrkan som anlände till Bengtskär var i medeltal 18 personer, deras yrke var stenarbetare samt snickare och timmermän. Därefter ökade arbetsstyrkan varje månad men som sagt det räckte till maj innan kvinnorna anlände. Vi kan av detta dra slutsatsen att Andersin i sin redogörelse inte förde bok över kökspersonalen. Däremot baserar sig Paula Wilson på en annan källa när hon konstaterar att fyra personer arbetade i köket. Det är alltså inte helt uteslutet att en del av dessa kvinnor arbetade i köket. Men om så vore fallet borde kvinnorna ha skeppats till Bengtskär med den första arbetsstyrkan i januari och stannat där till oktober 1907, men de två sista kvinnorna lämnade Bengtskär redan i mars 1907. Hur som helst, det verkar uppenbart att kvinnor var murarhantlangare och inget annat. I Andersins detaljerade bokföring över utgifter noteras inte livsmedel, vilket tyder på att matförsörjningen administrerades och finansierades på annat sätt.

När fyrornet renoverades i fjol planerade man hacka upp 3,5 kilometer fog och ersätta den med fogmassa. Till renoverarnas stora förvåning kom man betydligt lättare undan. Den gamla hundraåriga fogmassan visade sig vara förvånansvärt intakt. Vi får tacka den kvinnliga arbetsstyrkan på Bengtskär för denna bedrift, och med detta lilla inlägg ges de hundra år senare en yrkesbenämning de bevisligen förtjänar, men som de aldrig fick i Andersins omtalade statistik.

Text: Jan Sundberg

Referenser:

Andersin, Ernst, Bengtskärs fyr. Ingår i Tekniska föreningens i Finland Förhandlingar. Fjärde häfte, April 1908

Wilson, Paula, Bengtskär, fyr, hem och slagfält. Helsingfors: Schildts Förlags AB 2001

Smideskonsten glöder på Vänö

I yttre skärgården växer nya näringar fram när de gamla ger vika. Oftast är det service i olika former som avser att betjäna ortsbor, fritidsboare och turister. I mindre omfattning handlar det om hantverk och om så är fallet är det oftast händiga kvinnor som har hand om detta. På Vänö lever numera smideskonsten en uppgång då hammaren svingas av en ung man från orten som har många järn i elden. Smideskonst i skärgården är inget nytt, sådant har förekommit sedan järnåldern. Det nya är att någon vågat ta sig an detta mytomspunna yrke i yttre skärgården där klangen från städet tystnat sedan länge tillbaka.

Inte långt från bysamhället på Vänö välkomnas vi av **Joakim Hoffström** som är utbildad smed. Joakim är född i Snappertuna men flyttade redan som fyraåring ut till Vänö med sina föräldrar. Han var länge det

enda barnet på ön men ensamheten bröts snart när han började sin skolgång i Rosala. Under skoltiden bodde han hos Lejonmarks i Böle (se artikel om Westergrannas) som blev ställföreträdande föräldrar för honom. Skolgången i Rosala skulle prägla Joakims vuxna liv på olika sätt. Dels hade han tur med att få bra reservföräldrar och dels hade han tur med att ha **Tom Lindqvist** till lärare som var en verklig hantverksentusiast. Efter arbetsdagen i skolan sysslade han med klubbverksamhet i träslöjd under läraren Lindqvists ledning.

Även om läraren verkade endast ett läsår på orten gav det Joakim möjligheten att utveckla de kunskaper som han hade med sig hemifrån Vänö där man gör det mesta själv. Som 13 åring hakade han på en kurs i knivtillverkning vid sommaruniversitetet i Hangö, något han återkom till under tio somrar. Som lärare under samtliga

kurser fungerade **Anders Mattsson** från Sätergläntan Hemslöjdensgård i Sverige.

-Jag lärde mig något nytt varje gång. Andra året jag var där hade läraren en smed med sig och det fick mig att tända till ordentligt säger Joakim. Efter grundskolan sökte jag till en ettårig kurs vid Ålands hantverkscentrum i Tosarby där jag fick en gedigen grundutbildning i trä och metall. Tyckte att jag borde omsätta den kunskapen till något som har med havet att göra och sökte mig till båtbyggnadslinje vid Östra Nylands folkhögskola.

Eftersom jag var för ung, man skulle vara myndig för båtbyggnadslinjen, så började jag på Skärgårdslinjen som även den hade båtbyggnad på schemat förutom andra mer teoretiska ämnen som mötesteknik etc. Då läsåret var slut hade jag fått upp ögonen för hur de traditionella teknikerna utnyttjade träets beskaffenhet. Jag ville lära mig mer om det och tack

vare att jag kände Anders Mattsson från sommarkurserna i Hangö, kom jag in vid terminskursen för träslöjd på Sätergläntan i Dalarna som är kursgård för Sveriges hemslöjdföreningars riksförbund.

-Vet ni förresten att orden slöjd och slug härstammar från slög som i fornnordiska betecknade uppfinningsrikt/fiffigt. På Sätergläntan fick jag prova på många olika traditionella tekniker och efter att ha tjänat min värnplikt i Dragsvik åkte jag tillbaka till Dalarna för att fördjupa mig i allt från svepaskar, nävertampning till att välja ut ämnen till skedar och laggkärl. En stor glädje var det att under en period då vi arbetade med olika korgtekniker även bli bekant med tillverkningen av korgar gjorda av en.

-Nu kände jag mig beredd att ta tag i järnet och skaffa mig kunskaper i smide och sökte till en treårig konstsmidesutbildning på Stenebyskolan i Dals Långed i närheten av Åmål. Men jag fick avslag på min ansökan och beslöt mig för att förkovra mig på en dansk folkhögskola, Højskolen i Thy på Jyllands västkust där jag både smidde och övade teckning/målning. Lärarna där kände till Stenebyskolan och gjorde i det närmaste upp ett eget program för mig för att bättra på mina

möjligheter att komma in vid Stenebyskolan. Trägen vinner, vid andra försöket kom jag in på den tre åriga utbildningen som är en av få i Europa på en sådan kravnivå.

Vänö får smed och smedja

När en studerande slutar sina studier och flyttar från studieorten är vi vana vid att hon/han packar in några böcker och uppsatser i en lämplig kartong. Studiematerialet för en smidesstuderande låter sig inte stivas i en pappkartong. Materialet väger flera ton med städ, ässja, verktyg och diverse pjäser som formats under studiernas gång.

-Det brukar vara ett stort problem vid skolan att få alla grejer med sig hem. Jag löste problemet med att skaffa en container (den ingick i mitt slutarbete) i Göteborg som fylldes med det jag samlat på mig samt lite av andras med som jag hjälpte med hemtransport under färdens gång. Containern kördes med lastbil från Åmål till hamnen i Norrköping. Där lyftes lasten ombord på Ms Annette som trafikerar rutten mellan Norrköping och Dalsbruk. I Dalsbruk lyftes containern över till Finnstashes Ursus som förde lasten till Vänö.

En container kan användas mångsidigare än att vara ett enkelt

Vänö slevkonst

emballage. När containern väl nått fram till sin rätta plats har den sedan dess fungerat som hemvist för Joakims smedja. Särskilt vacker är skapelsen inte men den fungerar som provisorium tills en riktig smedjebyggnad tar form. Inne i containern finns verktyg och mackapärer av olika slag. Bland annat finns där en ässja som drivs med en tramp likt en gammal symaskin. Den har tillsvidare fått vila och i stället värms järnet upp med gaslåga.

-Mest tillverkar jag verktyg av olika slag, men också konstföremål som t.ex. ljusbäraren i Hitis kyrka säger han stolt. Dessutom fungerar jag som bysmed och ställer upp med att svetsa och skära i järn där det behövs.

På backen vid smedjan står en plog och slättermaskin som behöver översyn och bredvid dem står en traktor som Joakim skruvar på. Däremellan hinner han hjälpa sin mor med fåren som tuggar gräs och bräker belåtet i en hage intill.

Husbygge i traditionell tappning

På en vacker kulle strax ovanför smedjan bygger Joakim ett hus åt sin lilla familj. Olikt de flesta andra går han grundligt tillväga. Huset vilar på en stabil grund. Stenfoten har han klivit och mejslat fram

av stenbumlingar - som under istiden lämpligt placerats på tomten - med hjälp av sina egenhändigt tillverkade verktyg. Huset uppförs av timmer forslat från Evitskog i Kyrkslätt. Timret är blockat för att kunna beklädas med brädfodring. Det första varvet av timmer, dvs. tomtvarvet, vilar på näver i gammal beprövad stil. De övriga timmervarven är drevade med lin. Dörrbeslagen har Joakim tillverkat i sin smedja kompletterade med några gamla som han har hittat. Taket beläggs med tegelpannor och uppvärmningen sker givetvis med vedeldning.

Under vintern har Joakim och hans fru Marika Modig berikats med en son, Samuel.

Namnet Samuel har han fått efter Joakims farmors farfars farfar som flyttade till Åbo från Luleå och där efter många om och men fick mästerbrev i silversmide. På mödernet har Samuel lotsar och fyrvaktare från Sondarö i Pernå. Så vi får väl önska att smidet och skärgården lever vidare med honom såger de lyckliga föräldrarna.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Verktyg av beprövat slag

Personporträtt:

Född: 13.6.1976, samma dag som Stens-Ingrid

Bor: På Vänö, i gamla Hitis kommun

Familj: Fru Marika Modig och son Samuel, samt släkt och vänner

Utbildning: Ej fullärd

Favoriträtt: Leverlåda (korvkaka) med lingonsylt (helst med färlever)

Favoritläsning: Ljudböcker för då kan man tvätta blöjor samtidigt

Karakterisera dig själv: Envis intill dumhet

Ogillar: Kortsiktighet

Våra ortnamn:

4. SKÄRGÅRDARNA

Största delen av de hundratals ortnamnen i våra byar är skärgårdsnamn av olika slag, dvs. namn på holmar, skär och grund, uddar och vikar, fjärdar och sund. De är för det mesta ungefär likadana namn i de olika skärgårdarna, och representerar namntyper och namngivningssätt som har varit vanliga på alla håll i Skärgårdshavet. I en sammanfattande fjärde artikel i serien skall jag i stora drag beskriva hur de namnförråden brukar vara uppbyggda.

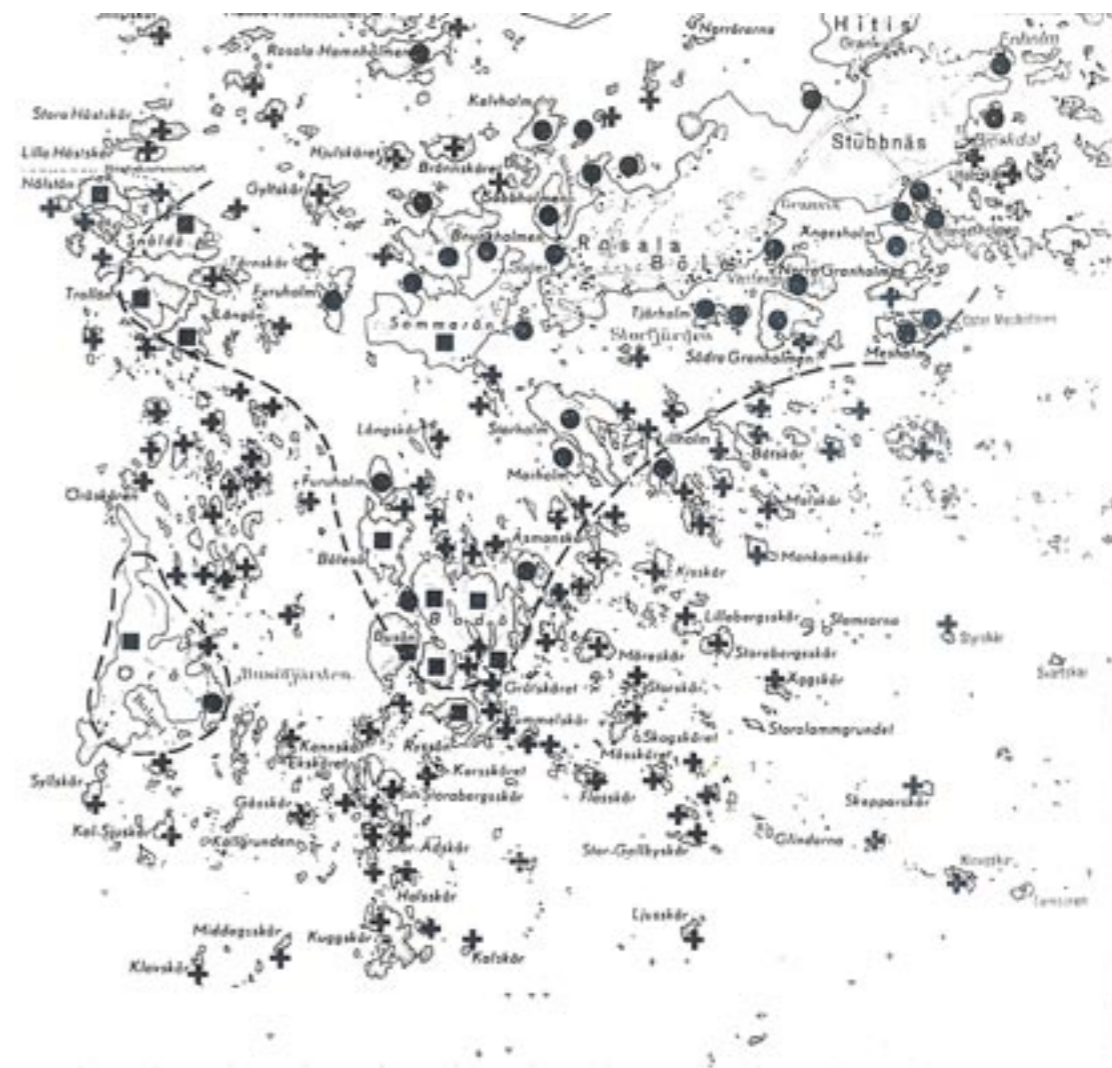
I egentliga skärgårdsbyar finns det alltid flera olika skärgårdar med fjärdar emellan, som Västra öarna, Örö skären och Bodöarna i Rosala och Ängesöarna och Östra skären i Hitis. De här skärgårdarna består av en kärna av lite större land, som de vanligen har fått sitt namn efter, och omfattar dessutom ett större eller mindre antal skär och grund.

Skärgårdarna är mycket olika varandra beroende på om de ligger inomskärs, i mellanskärgård eller ute i havsbandet. Det avgör vad för slags land de består av och hur naturen är utformad. Så är t.ex. skärgården vid Böle by en typisk inre skärgård, bildad av holmarna Tjäroholmen, Ådholmen, Granholmarna, Ängesholmen, Mesholmarna samt Långskäret och ett tiotal grund. Skärgården Västra öarna i Rosala har i stället en kärna av fyra öar, Nölstön, Snåldön, Trollön och Långön, skilda av smala sund, och kring dem finns några skär och grupper av kobbar. Det är en tät mellanskärgård, av samma typ som Bodöarna söder om byn, som också består av öar med omgivande skär och grund. Däremot är Östra skären i Hitis en glesare utskärgård mot Hangö västra fjärd. Den består enbart av skär som Halsskäret, Furuskäret, Örskäret, Småskären, Fågelskäret och grund av olika slag.

Överallt där det har gällt att namnge ett stort antal orter har namngivarna utvecklat ett rikt förråd av beteckningar för de olika slagen av ortsbegrepp. Skärgårdsborna har framför allt fått lov att skilja mellan öar, holmar och skär och allehanda typer av småskär, klobbar och grund.

Öar har vanligen redan vid namngivningen varit relativt stora land med jordlager och ängsmark, med tiden skogsbevuxna och lämpade för betande. Sommarön i Rosala har använts som gårdarnas sommarbete för boskapen, och ute på Bodöarna har man tydligen haft bodar för vallhjon. Ängesöarna i Hitis har haft omfattande ängsmarker och antagligen också tidig bosättning vid den viktiga hamnen Ängeshamn.

Holmarna ligger i allmänhet intill bylandet eller öar just vid dem. De har liksom öarna delvis varit täckta av morän och haft skog och annan växtlighet, och de har varit viktiga jordägor som man har nyttjat och beskattat i sitt näringsliv. I Böle är holmarna en viktig del av byns centrum, och i Hitis har Kalvholmen, Byholmen och Tjäroholmen tillandats till bylandet och Högholmen på 1300-talet blivit en befäst hamn.

Utbredningen av öar (■), holmar (●) och skär (+) i Rosalaskärgården. Den streckade linjen anger en ungefärlig skogsgräns.

Skären är den största gruppen av namngivna skärgårdsorter. Inom Rosala och Böle finns det hela 123 orter med namn på *-skär*. I allmänhet är de relativt små, ofta sönderskurna bergformationer, betydligt kalare än "öar" och "holmarna". De flesta "skären" saknar egentlig skog och har bara enstaka träd eller mindre lövträdsbestånd. Såsom kartan visar ligger största delen av "skären" i de öppnare vattnen mellan tätare skärgårdar, utanför den streckade trädgränsen eller ute mot havet.

I skärgården utanför Böle finns en liten skärgrupp som skjuter ut mot Hangö. Den kallas Uddskären och består av tre kala skär som heter Huslandet, Alllandet och Rönnlandet. Också andra ensligt liggande småskär har fått namn på *-land*, såsom Ytterland, Nämanland, Arlanden, Bröderlandet, Notlandet i Rosala och Väster- och Österlandet vid Idskär i Hitis.

Den viktiga skillnaden mellan å ena sidan moräntäckta "öar" och "holmarna" och å andra sidan kalare "skär" av urberg har inte bara bestämt namngivarnas val av namntyp och därmed gränserna för de olika namntypernas utbredning, utan den har också tagit sig uttryck i de enskilda namn som man har valt att ge åt orterna.

Öar och holmar har varit "nyttoland" som i många fall har fått namn som har syftat på skog eller avverkning, som *Furuholmen*, *Granholmarna*, *Tallholmen*, eller på annan utvinning, som *Hältholmen* (av Hässle-) och *Nötholmen* (nötplockning), *Lövholmen* (lövtäkt), *Mesholmen* (foderväxten missne), *Äskehalmarna* (askvirke). Boskap och betande har det varit fråga om i *Bodöarna*, *Kalvholmen*, *Sommarön*, *Ängesholmen* och *Ängesöarna*. Andra slag av verksamhet har avsetts i *Busön* (hamn för "bussor", en skeppstyp), *Hamnholmarna* (känd hamn), *Flyxtansholmen*

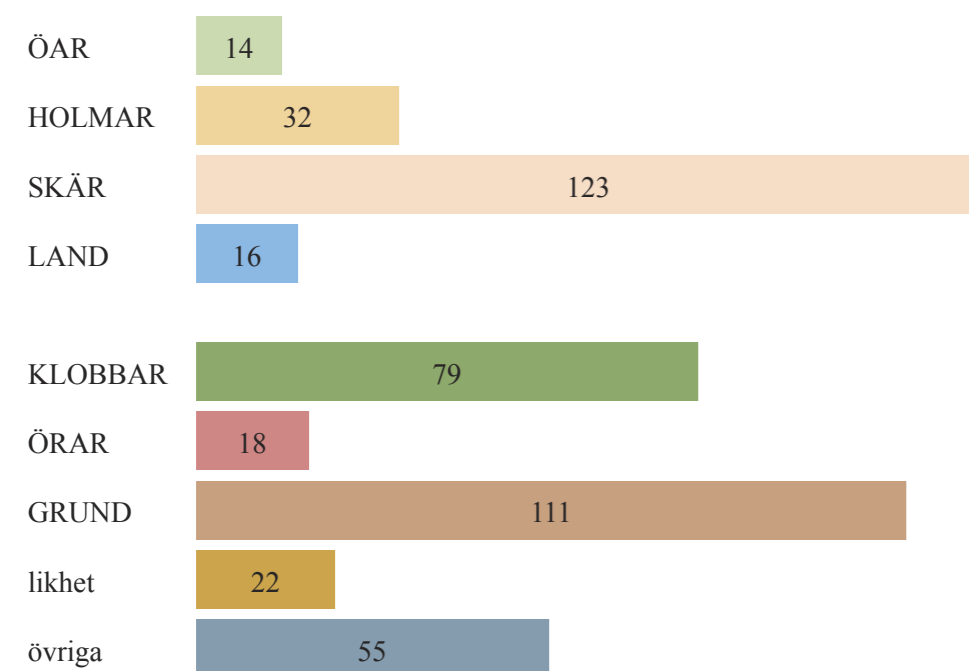
(”flyktstång” för fågelfångst), *Vedaholmen* (lastning av ved) och *Verkholmen* (verkfiske).

Namn av de här slagen är relativt sällsynta bland skärnamnen, som i stället vanligen har beskrivit naturen, som *Långskäret*, *Tryskäret* (tredelat) och *Gloskäret* (med ett glo), *Halsskäret* (avsnört), *Klovaskär* (kluvet), *Marskäret* (med en ”mar”, vattensamling), *Stenskäret* (stora stenar) samt *Buskskäret*, *Bärsskäret* (birke = björkbestånd), *Rönnskäret* (en rön), *Skogsskäret* (ett träd; skämtsamt), *Kvistronskäret* (vinbär) och kanske *Toronskäret* (nypontorn eller havtorn?). Vanliga är också namn med fågelmotiv: *Ljusskäret* (”ljusor”=vitfågel), *Måsskäret*, *Tärnskär*.

Skärnamnen har också ofta syftat på sjöfart, som *Styrskäret* och *Skepparskäret* (styrmärken), *Kuggskäret* (kogg = hansans skepp), *Kummelskäret* och *Stångskäret* (sjömärken) och kanske *Bötskäret* (signalberg?). Eller så har de handlat om jakt, som *Fågelskäret*, *Äggeskäret* (äggtäkt), eller fiske, som kanske *Kistskäret* (till ordet *kista* för fisksump; missuppfattat som ”Kivskär”). Gåtfullt är om *Hästskär* och *Märraskäret* har gällt betande, och om *Abborrskäret* har avsett fiske.

Öarna, holmarna och skären är sammanlagt ungefär 40% av de namngivna kringflutna orterna i Rosalaområdet. Utöver dem omfattar namnförrådet ett drygt tiotal typer av olika slags småskär och grund.

Antalet namn av olika typer i Rosala, Böle och Stubbnäs (470 namn)

Klobbar kallas lite högre, brantare berggrund i olika delar av skärgårdarna, t.ex. Elva bönders klobben, Vanklobben, Klobbvik klobben, Grisselklobben i Rosala och Strömklobben och Bånklobben i Hitis. **Öarna** består i stället mestadels av morän, grus och sand, som Gåsören, Granholms öarna, Norrörarna och Vaxören. De ligger alla nära bylandet eller Öro. **Harur** benämns enstaka kala bergskär i skärgården, som Bergharun, Ledharun, Skadaharun (uttalat: -ha:ron). Besläktade är två Härän vid Öro.

Grunden är vanliga låga berggrund intill holmar eller skär, som Dansangrundet, Krutgrundet och Schillersgrunden i Rosala, Kalgrund och Buskgrunden i Hitis. **Hällar** är flata berghällar som Rågö hällen och Pilskärs hällarna. **Knallar** och **kobbar** kallas åter uppstickande berggrund som Pontens knallen, Äggeskärs knallarna och Rikskärs kobban. Ytterst mot havet finns **bådar** och **brott** med namn som Bredbåda, Nämanlands bådarkarna och Skräddarns brotten.

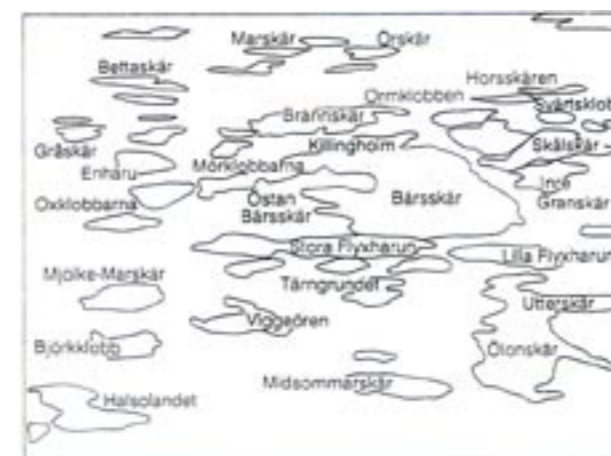
Avvikande från de vanliga sätten att ge namn har man ibland hittat på s.k. **likhetsnamn** som har grundat sig på en association till något som grundet har ansetts likna. Sådana namn är t.ex. *Asken* och *Borgen* för branta skär, *Djäkensäckarna* för några grund (fiskeplats?) samt grundnamnen *Gäddlevern*, *Limporna*, *Pölsan* (en komage) och *Svinryggarna*. De har gett omväxling i det annars ganska enformiga namnförrådet.

De sammanlagt 470 namnen på holmar och grund i Rosalabyarna är mindre än hälften av byarnas hela namnförråd, men de utgör ändå största delen av skärgårdarnas namn. Inom området finns dessutom ett par hundra namn på uddar, vikar, stränder och sund, men flertalet av dem är belägna vid huvudöarna, just vid själva byarna, där man mest har behövt tala om sådana platser.

Utåt skärgårdarna förekommer bara enstaka strandnamn vid större land. Det är namn som *Storlands norra udden* och viken *Balget* vid Öron, *Långstranden* vid Sommarön, *Sivalglo* och udden *Huvudet* vid Brunkholmen och sundet *Nio väders hålet* vid Bötsön.

Yttre skärgården söder om Vänö by
Flygfoto: Hannu Vallas

Utskjutande uddar kallas ofta **skatan** (uttalat skattan), som Brännskärs skatan, Fårskatan, Bötsö skatan. Mindre infjärdar har namn på **-fladan**, som Nölstö fladan, Rikskärs fladan, Hältholms fladan vid landen i fråga. **Sunden** har regelbundet fått namn som Vanklobbs sund, Busö sunden, Hästskärs sund. Smalare strömsund heter t.ex. Apelholms strömmen.

Fjärdarna är stora vatten som Öfjärden över till Bodöarna eller mindre som Hemfjärden i Hitis. Särskilt djupa fjärdar kallas t.ex. Kodjupet eller Gallbyskärs djupet. Fjärdstråket *Farten* utanför Böle har tydligen varit ut- och infarten vid färder till havs, kanske till Reval eller S:t Petersburg, där inloppet förr hade samma namn.

Det här var de viktigaste allmänna resultaten av vår namnforskning i Skärgårdshavet. Övriga resultat har jag publicerat i olika enskilda undersökningar, och sammanfattat i boken *Skärgårdsnamn* (SLS skrifter 558, 1989) och i Konstsamfundets jubileumsbok ”Finska skären” 1990.

Morgonland

Morgonland hör till Hitis by och är kommunen Dragsfjärds samt hela länets sista utpost i öster drygt sex nautiska mil utanför Hangö Tulludden. Förutom att Morgonland ligger betydligt närmare Hangö än Hitis, underlättas färden av att skäret ligger strax vid farleden från Hangö mot Bengtskär. Från Hitis går ingen farled mot skäret och det stiger upp i fjärran sett från Salskären, som hör till de sista enhetliga skären och kobbarna inför öppna havet. Från Salskären kan kurs tas spikrakt något söderöver om Morgonland utan risk för att köra på en knall. Det är inte värt att göra färden i oväder för hamnpassagen är trång och stenig. Kanske allt detta bidragit till att Morgonland är relativt okänt för många Hitis- och Rosalabor men däremot har skäret länge varit ett populärt utflyktsmål för Hangöborna.

Namnet Morgonland kan lätt förknippas med något romantiskt och orört vackert. Realiteten är en annan även om skönheten på inget sätt kan förringas. Vår trogne medarbetare och ortnamnskännaren **Kurt Zilliacus** bekräftar att namnet Morgonland inte har något med morgon att göra. Namnet är givet av säljagare och innehåller dialektordet *moring*, -ung för 'ung vikarsäl'. Flera sådana namn återfinns i den åländska och finländska skärgården som t.ex. *Morumhära* i Sottunga, *Måringskär* i Kökar, *Moringharu* och *Morningskär* i Korpo, *Morumshällarna* i Borgå och Strömfors och ett äldre *Morungsgrund* i Sastmola norr om Björneborg (Zilliacus 1989, 191).

Detta hindrar inte att det går många mytomspunna berättelser om Morgonland både med och utan sanningshalt. En sådan, vilkendera får läsaren själv bedöma, är från 1920 när Ernst Lampén med sitt sällskap åkte omkring i Hitis skärgård för att utforska skärgården som källa för turistnäringen i den unga republiken. Väl i Hitis by förberedde de sin sjöfärd till Morgonland och följande samtal utspann sig:

Under bitti om morgonen samlades vi på Anderssons brygga, där vattnet var klart som kristall. Man såg botten meterdjupt. Så anskaffades en lots, som kände faret till Morgonlandet. Lotsen var en precis lika belevad karl som kyrkvärden. Mången student finne gå i lära hos honom i sättet att föra sig ledigt. Och han hade mål i

munnen så det förslog.

-Finns det ormar på Morgonlandet? frågade någon.

-Jo, jo men. Medan ryssen huserade i skären för ett par tre år sedan, kröp en jätteorm på Morgonlandet. Den var bortåt 9 eller 10 famnar lång och så tjock som herrens lår.

-Så-å, sade jag, vackert så!

-Det var en hård nöt att knäppa för ryssen, då han skulle slå ihjäl honom. I två dagars tid höllo de på med slaktandet, ena schacken sov och vilade sig i torpet, medan den andra schacken arbetade. Fyra timmar i stöten arbetade än den ena än den andra på äkta sjömans vis och fyra timmar vilades det. -Andra dagen på kvällen fingo de livet av vidundret.

Den belevade lotsen stirrade på mig för att erfara, vilken effekt hans historia skulle göra. Jag stirrade verkligen mållös på honom. Han, den artige mannen, tycktes fullt och fast tro på sin berättelse. Han, som var gentilare än första bästa student, tvivlade inte ett ryck på sanningshalten av ormens existens (Lampén 1920).

Famn är ett gammalt mått och avser en längd om 1,78 meter, dvs. ormens längd skulle vara ca 17 meter.

Morgonland en naturskön skapelse

Infarten till den lilla hamnen vid den nordvästra udden på Morgonland går inte genast att hitta utan ett vaksamt

i sydväst och Hangö skymtar i nordost. Mellan klipporna på den södra sidan växer det rikligt med hjortron som var på väg att mogna när vi besökte skäret den 10 juli. På skäret växer Majnycklar (*Dactylorhiza Majális*) som endast förekommer här i Finland. Den blommar vid midsommartid och dess närmaste artfränder hittas på det kalkrika Gotland. På sydostsidan finns det som en gång var skärets kanske märkligaste sevärdhet. Där fanns förut ett träsk fyllt med sötvatten. En bild från tidigt 1900-tal visar hur man kunde ro men en jolle på träsket. Ännu vid slutet av 1930-talet kunde man obehindrat simma där. Idag är träsket helt igenvuxet av alar och kärrväxter, säkerligen det sydligaste albeståndet i Finland. Fågellivet är rikligt och det är inte att rekommendera ett strandhugg under häckningstiden. Vattnen omkring lär vara fiskrika även om redaktörerna inte har något bevis för det eftersom fiskedonen inte följde med.

Ett obebott men befast skär

Morgonland har aldrig varit bebott av andra än tillfälliga besökare. Här fanns en primitiv stuga som ingen har riktig klar uppfattning om när den uppförts. En liten uppfattning om hur den var beskaffad finns i den redan omtalade berättelsen av Ernst Palmén:

Kaffepannan kokade i den lilla fiskarkojan och röken stod ut som från en ångbåtsskorsten. Kojan har två britsar, en spisel, en bänk och ett bord. Den var byggd av hitisbor till skydd för väder, vind och köld under regniga, stormiga höstdagar. Staten hade ombesörjt till stugan en stor zinkkista med diverse matvaror för den händelse att skeppsbrutna skulle hamna på holmen. Men – lotsen berättade – de fördömda kökarborna, arkipelagens stygga sjörövare och fribrytare, låta den icke vara i fred. På sina säljakter om vårarna hava de för sed att tömma kistan och numera hava de rest av med kista och innehåll. Allt vad ont sker i skärgårdsbandet, begås av kökarbor. De giva jämt och jäkeln i alla lagar, stiftade till villebrådets och fiskets beskydd (Lampén 1920).

Det var hårda bud om kökarborna men samtidigt vittnar berättelsen om att hitisbor använde Morgonland som temporärt fiskeläge och förmodligen även som bas för säljakt. Tydligt var fångsterna goda eftersom även säljagare från Kökar besökte skäret. Zinkkistan med basförnödenheter tyder på att lotsar och andra sjöfarande längs faret kunde använda stugan vid nödsituationer. Uppenbarligen var den kojans i dåligt skick eftersom järnhandlaren Carl Staudinger i Hangö tog initiativet till en gemensam ansträngning för att uppföra ett tegelhus på skäret år 1928. Det var avsett att vara en fiskestuga.

Enligt **Frej Sjömans** anteckningar försvann

Staudingers stuga under kriget. Efter att Hangö befriats från de ryska inkräktarna befästes skäret. Först uppfördes en barackby för arbetsfolket. Barackerna avlägsnades efter slutfört arbete men resterna efter grunderna finns kvar. En bunker byggdes insprängd flera våningar i berget på skärets högsta ställe där utsikten är som bäst. Kring bunkern går en löpgrav. Söder om bunkern finns två insprängda kanonlavetter med små täckta skyddsrum. Förut gick det räls ut i viken mot nordost. En vattentank byggdes i slutningen vid spåret.

Försvarsmakten exproprierade Morgonland av hitisborna år 1950. Idag ägs det av Forststyrelsen som hyr ut skäret till försvarsmakten, men dess militära betydelse har sedan länge förverkats. Enligt Sjöman var det ont om övernattningsplatser på skäret. Bunkern var kall och fuktig. En stuga avsedd för försvarsmakten var låst. Ett litet primitivt hus kallat Jogis koja fanns fram till 1970-talet, byggd av drivvirke. Den byggdes av två Hangö original Jogi alias Georg Lindkvist och "sjörövaren" Nisse Holmström som sysslade med fiske och fågelskytte. Den förres namn finns inmejslat i berget vid den lilla hamnen daterat den 3 augusti 1925. Hangöudds Skärgårdsjaktförening HUSJF tog initiativ till att bygga en rejäl övernattningsstuga av stora tegel. Pengar inflöt genom insamlingar och donationer. Huset invigdes år 1987 med stora festligheter. Huset är inte låst utan är öppet för allmänheten. En timmerbastu byggdes senare (Sjöman 2002). Huset är snyggt och välvårdat. Plats finns för ett dussin gäster att övernatta i. Därtill finns där ved och förnödenheter för dem som blir strandsatta av oväder. För dem som gästar skäret gäller det att värdsamt se till att huset lämnas i städlat skick.

Kriget kom till Morgonland

Strax innan slaget om Bengtskär hemsöktes Morgonland av ryska trupper i juli 1941 när Hangö var en sovjetisk flottbas. Morgonland som då var obefäst fungerade som eldlednings- och spaningsplats. Under krigets inledningsskede sköttes dessa uppgifter av en patrull finländska soldater. Den 7 juli transporterades från Örö fort **Arvi Nyman** från Strömfors och fem andra soldater till Morgonland. Deras uppgift skulle bli ödesdiger för det var endast Arvi som klarade sig med livet i behåll efter en lång fångenskap och kunde berätta hur det hela gick till. De transporterades med en båt som återvände till Örö och de blev strandsatta utan att kunna ta sig därifrån.

Arvi Nyman berättade för Hufvudstadsbladet att på Morgonland fanns endast en liten bastubyggnad. Soldaterna bodde i ett tält. Ryssarna upptäckte dem snart och inledde beskjutning från Tulludden i Hangö. I samband med en eldgivning upptäckte Arvi och hans kamrater på natten den 16 juli hur ett fartyg kom farande mot dem från Hangö.

-Vi bad om eld från Örö och om en båt, men förgäves. Ryssarna omringade oss, två blev sårade och alla blev fångatagna.

Arvi uppskattade att ryssarna var sammanlagt ca 300 man.

-Vi hade en kulspruta, en kulsprutepestol och fyra gevär. Vi hade ingen chans i eldstriden. Bastun antändes av ryssarna och rökutvecklingen var stor. Vi hamnade alla i det lilla kärret och kunde hålla ut i ungefär en timme. Där drog vi lott om vem av oss som skulle skjutas oss, varefter han skulle skjutas sig själv. Det blev inget av det utan vi sträckte upp en vit trasa. Ryssarna lade bindlar för våra ögon och vi blev alla svårt misshandlade.

Arvi fördes till sjukhus i Hangö varefter alla sex finländska soldater blev utsatta för förhör, propagandafotografering och sedan transport med fartyg från Hangö till sovjetisk fångenskap (HBL 12.9.1993).

Denna händelse har diskuterats mycket i skärgården och spekulationer om befälets inkompetens på Örö har ofta lyfts fram. I Hitis fanns en snabbgående båt som kunde göra ca 30 knop, vilket var ovanligt på den tiden, men inte heller den skickades till undsättning. Inte fungerade heller denna händelse på Morgonland som en varningsklocka, för en vecka senare stod Bengtskär i tur och de fåtaliga soldaterna där blev helt överraskade av ryssarna som kom på natten.

Hitisbor berättar om Morgonland

Adolf Klemets från Hitis berättar att Morgonland förut var i samfält ägo. Skäret hade egentligen ingen funktion för byn, varken för skytte eller för skötfiske före kriget. Under våarna brukade ett båtlag från Hitis fiska där och fångsten såldes i Hangö.

Gertrud Klemets minns hur hon som barn varit på utfärd till Morgonland med Selim Westerbergs båt. Hon visade upp ett fotografi där barn dansar på den omtalade släta klippan vid det besvärliga hamninloppet.

Hitisbon **Gunnar Hollsten** säger att långt före kriget fanns det en viss konkurrens med Bolaxborna om vilken by Morgonland tillhörde. Främst var det sikfiske Hitisborna sysslade med och på somrarna var skäret ett utflyktsmål och ibland ordnades dans med spelmän. Båtlagen övernattade på Morgonland, eller i sina båtar, eftersom skäret låg långt borta från Hitis by. Gunnar Hollsten har även hört att Morgonland var ett smugglartillhåll och gömställe för smuggelsprit under förbudstiden.

Även **Johan-Gustav Knuts** i Hitis vet berätta att det var främst sikfiske Hitisborna sysslade med kring Morgonland och att de övernattade på skäret. Vattnen var inte skiftade på den tiden. Johan-Gustav Knuts berättar även att en del av fiskevattnen numera tillhör Hitis fiskelag som i sin tur arrenderar vattnen till HUSJF. I praktiken är det HUSJF i Hangö som förvaltar skäret. Arrendet för jakt och fiske tillfaller fiskelaget i Hitis. Fiskelaget i Hitis i sin tur donerar en del av dessa arrendepengar till byalaget som behöver medel för att upprätta vägbelysningen i Hitis by.

Fortfarande är det ovisst hur länge försvaret har för avsikt att arrendera Morgonland av Forststyrelsen. Verksamheten på Örö har körts ned och samma öde har fortet på Russarö fått erfaras. Förmodligen är det endast en tidsfråga när försvaret lämnar Morgonland. Redan Ernst Palmén kunde konstatera år 1920 vilken attraktionskraft Morgonland och alla andra 1624 holmar i Hitis arkipelag kunde ha för turistnäringen. Kanske denna vision kommer på nytt till heders och att Hitisborna får Morgonland tillbaka. Fram tills dess bidrar arrendepengarna för vattnen kring Morgonland med att lysa upp Hitis byvägar i höstmörkret.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Tusen tack till personalen vid Brages Pressarkiv i Helsingfors

Skriftliga referenser:

Hufvudstadsbladet 12.9.1993

Lampén, Ernst 1920: Turisttidskrift

Sjöman, Frej 2002: Anteckningar om Morgonland.

Kompendium i stugan på Morgonland

Zilliacus, Kurt 1989: Skärgårdsnamn. Helsingfors, Svenska

Litteratursällskapet Nr 558

”APPELBÄRGARNA” - ROSALAS FÖRSTA SOMMARGÄSTER

Göran Appelberg besökte Rosala första gången sommaren 1951, samma år som han gifte sig med fröken Anita Ericson. Sommaren 2007 blir för Göran och Anita den femtiosjätte ute på Djupplåten utanför Rosala.

För att finna förklaringen till hur det kom sig att Göran och Anita fann sin väg till Rosala, som på den tiden ”låg bortom all ära och redlighet” bör vi gå tillbaka till 1940-talet efter kriget. Då jobbade Gladys Holmström från Rosala som hembiträde hos Bertel Appelberg som var VD för bokförlaget Söderström & Co. Bertel och hans kusin Tor-Leif, dvs. Görans far ”gammell Appelbärgarn”, var inbitna fiskare. Dels var det deras hobby, men fiskefångsterna var även under denna tid ett välkommet tillskott till de knappa matransonerna som fanns att få efter kriget. Gladys kände till herrarnas intresse för fiske och berättade för Bertel om Rosalas fiskerika vatten. Någon månad senare var Bertel och Tor-Leif i Rosala och inkvarterade i Kas hos Arthur Sjöberg. För att snabbare kunna ta sig fram på sjön hade Tor-Leif med sig en 3 ½ hästars Penta U-21 utombordsmotor som han skruvade fast i en båt lånad av Kas Arthur. Motorbåten var en sevärdhet som byns barn dagligen kom för att se på, och om de hade god tur fick de även komma med på en tur runt byviken.

Anita och Göran Appelberg

Markaffärer görs upp

Sommarledigheten 1951 firade Görans föräldrar i Rosala. De hyrde rum hos Kas Arthur som de blivit goda vänner med. Tor-Leif hade med sin son kommit överens om att denne vid semesterns slut skulle komma med bil till Dalsbruk för att köra dem hem. Det nygifta paret Göran och Anita ville dock efter den långa bilfärden komma över till Rosala för att se hur det såg ut i de yttersta skären och de stannade där ett par dagar. Under vistelsen i Rosala råkade de även besöka Djupplåten. Det unga paret blev förtjusta i den vackra holmen och Göran kunde inte låta bli att fråga ägaren Vedaholmarn Linus Lindström, som var med, om holmen är till salu? Efter en kort stunds köpsläende var unga paret Appelberg ägare till holmen. Problemet var bara pengarna, så Göran var tvungen att gå ner till stranden och berätta för sin far att han kommit överens om att köpa holmen och frågade om fadern kunde hjälpa honom med betalningen. Svaret blev ja. Följande år köpte Tor-Leif udden mittemot och lät där åt sig och sin hustru Hillevid bygga en stuga som blev färdig 1953.

Föregående år hade Görans och Anitas nya sommarhem blivit klart för inflyttning. Huset ritades av arkitekt Bengt Lundsten som även är fader till ungdomsgården Vikingaborg. Han planerade lokalen mot att han under två veckors tid fick bo med helpension hos någon i Rosala. Vad Göran fick lov att betala avslöjar han inte, men både ritningen och räkningen godkändes och så var det bara för byggmästarna Ruben Fagerholm (från Backa i Rosala) och Thure Grandell (från Sommarön) att sätta i gång och bygga. Huset blev färdigt sommaren 1952, samma år som Görans och Anitas son Björn föddes. Två år senare kom dottern Lou till världen och även hon har sedan dess firat sina somrar ute på den underbara ön.

Appelbergarna var de första sommargästerna (utan rötter från Rosala) med egen stuga i byn. Några år senare följde Görans vänner Claes Henrik och Christina Hackman samt Tor och Gunilla Krause hans exempel och skaffade sig egna holmar med stuga utanför Rosala by. Liksom Görans är även deras barn och barnbarn ofta ute på sina sommarnöjen i den vackra arkipelagen.

Kas Arthur och hans son Helge byggde 1952 en båt åt Tor-Leif, med vilken han under många år körde omkring med sin lilla utombordare. Några år senare fick Göran av samma båtbyggare en båt i vilken han satte in en splitterny 3 ½ hästkrafters Johnson. Den femtio år gamla båten är fortfarande sjöduglig och den kan man se Göran köra med under somrarna. Före det hade han en gammal öppen Telva-båt med en förkrigstida 7 ½ hästars Evinrude som han under veckosluten körde från Dalsbruk till Rosala med. Beroende på vädret tog färden ca 50 minuter.

Besvärliga resor till sommarnöjet

År 1948 hade Göran anställts av bokförlaget Söderström & Co i Helsingfors. År 1961 utnämndes han till företagets VD och arbetade på denna post fram till sin pensionering 1984. Under 1950 och -60-talen var lördagen fortfarande en allmän skol- och arbetsdag. Görans hustru, som var gymnastiklärarinna, var ledig om somrarna och vistades ute på Djupplåten med barnen. Göran besökte dem varje veckoslut och på lördag eftermiddag efter arbetsdagens slut satte han sig i bilen och färdens till Dalsbruk via Salo började. Asfalten slutade i Sockenbacka i utkanten av Helsingfors och resten var grusväg. Den lite på fyra timmar långa körvägen gick i allmänhet bra fram till Kimito men där började svårigheterna p.g.a. hästskospikar som det fanns gott om på öns landsvägar. Minst varannan vecka fick Göran dra ut en spik ur bildäcket och byta hjul. Somliga veckoslut råkade han till och med två gånger ut för detta haveri, men fram kom han alltid till Dalsbruk. Där hoppade han i snurran och satte kurs mot Rosala. Det var Kas Helge som lärt honom vägen samt att hitta i vattnen runt Rosala.

Vänskapen med ortsborna viktig

Göran och hans far hade även lov att fiska i Kas vatten. Byns fiskevatten var ännu under 1950-talet oskiftade och uppdelade i lotter som cirkulerade mellan ägarna till fiskevattnen varje år. För att hitta de rätta ställena där han fick fiska var Göran tvungen att lära sig hitta på sjön. Sina kunskaper har han senare fört vidare till sina barn och barnbarn.

Från första början kom Göran bra överens med byborna. Själv anser han dock att det tog ett par tre år innan han helt blev godkänd. ”Man måste ju visa en hurudan karl man är.” ”Men den morgonen jag fann en flaska hemkokt brännvin på min brygga, visste jag att nu är jag accepterad och att man litade fullt och fast på mig” berättar Göran stolt.

Celebra gäster på holmen

Flera av Söderströms författare, som t.ex. Benedict och Jutta Zilliacus, Henrik Tikkanen och Jörn Donner, har besökt Görans och Anitas sommarstuga. Jörn har gästat Djupplåten inte bara för att äta kräftor under augustimånens sken utan också för att få syssla med sin

Appelbergs förstår att njuta av sommaren.

fritidshobby, dvs. fiska. Även Görans finska och svenska kolleger har besökt denna vackra del av vår skärgård. Bokförlaget Tammis f.d. VD Jarl Helleman blev så förtjust att han skaffade sig en egen holme, Svartskär, söder om Rosala. Av de utländska gästerna kommer Göran väl i håg de ungerska förläggarnas visit som skedde under 1970-talet då Göran satt i Förlagsföreningens styrelse. Finlands förlagsförening hade några år tidigare varit på besök i Ungern och där blivit väl omhändertagna. Nu var ungrarna på väg till Finland och styrelsemedlemmarna under professor Heikki A Reenpääs ledning funderade på vad som skulle vara programmets höjdpunkt. ”Hur skulle det vara om jag bjöd dem på lunch?” undrade Göran och fortsatte ”ute på vår holme i Rosala?” Alla tyckte att det var en strålande idé och visst blev det en minnesvärd lunch för alla som var med. Man hade hyrt två hydroplan som en vacker förmiddag startade från Helsingfors mot Rosala. Ute på Djupplåten var allt klart för lunchen, men plötsligt blev det dimma så man inte såg många meter framför sig. Hur skulle det gå? Som tur var lättade tjockan så pass mycket att planen kunde landa och lunchen intogs med öl, vin, snaps och sill. Under det 4-5 timmar långa besöket hann man förutom äta även bada bastu och simma. Sen bar det av med båt till Kasnäs och därifrån med bilar till Helsingfors. Alla, såväl ungrare som finnar var helt begeistrade: ingen i sällskapet hade någonsin upplevt en liknande lunch.

Djupplåten lockar generation efter generation

Fyra generationer Appelbergare har sedan 1952 firat sina somrar ute på Djupplåten lite nordväst om Rosala by. Björn har övertagit sin farfars och farmors hus och Lou och hennes familj har byggt en villa åt sig på holmens norra ända. Görans och Anitas stuga ligger mittemellan barnens och om deras vimpel är i topp så vet alla att ”Appelbärgarn” är hemma.

Text: Stig-Björn Nyberg
Foto: Bernt Örså

Klobbviken i dur

Allsång i Klobbviken

Calle Pettersson var på besök i Rosala den fjärde juli 2006, samma kväll som allsång på Skansen med Carola gick av stapeln i Stockholm. Det var redan tredje sommaren han ledde allsången i Rosala. Tidigare sjöngs allsången på Hundtorget mitt i byn med ca 40 deltagare. Hundtorget har många fördelar, men för en mera intim stämning av detta slag är det mer lyckat att ordna allsången i den berså som finns i Klobbviken. Allsången arrangeras av Rosala byråd och denna gång kunde Calle ostörd av vädrets makter traktera sina instrument under det tälttak som *RoHit* införskaffat.

För Calle Pettersson var sjöfärden från Kärra i Dragsfjärd till Rosala den första för säsongen i föräldrarnas båt. Han var väntad, för på kajen nere i byviken stod byrådets sekreterare färdigt med traktor (som *Sixten Laine* än en gång lånat oss) för att transportera den ansevärd mängd instrument som en enmansorkester nuförtiden behöver. Till nymodigheterna hör hans nya digitala dragspel som var ett av de första i landet i sitt slag. Med på traktorsläpet fanns givetvis även det gamla dragspelet som duger bra till att spela valser med, det nya däremot är mångsidigare och har en riktig bas att ta till.

I Klobbviken hade det varit febril verksamhet hela dagen och traktorn var i flitigt bruk för att hämta bänkar och bockar som ungdomsföreningen Skärgårdens vänner

i Rosala och Böle lånat oss. För att vara på den säkra sidan bidrog *Heiner Fagerström* med några stadiga bockar och de kom väl till användning. Rosala Handelsbod lånade ut delar av det gamla dansgolvet för utebruk som byrådets ordförande och sekreterare behändigt transporterade och skruvade ihop. Därtill hade damerna i byrådet under tiden ordnat med att kopiera allsångshäften samt sett till att det fanns traktering att inhandla för var och en törstig strupe. Allt var färdigt upplagt för att ta emot skaror av sånglystna skärgårdsbor.

Sång hör sommaren och skärgården till

Den värtaliga publiken bestod av folk i alla åldrar, även om det var lite glest med tonåringar. Sångerna som sjöngs borde inte avskräcka någon, tvärtom borde den breda repertoaren kunna erbjuda något för envar. Allsången inleddes med *Calle Schewens vals* som alla ohämmat stämde in i. Sedan stod *Drömmen om Elin* i tur eftersom *Elin Örså* i Klobbviken snart skulle fylla år. Traditionella och nyare låtar avlöste varandra, och däremellan drog Calle Pettersson en vits eller bjöd på solosång. Sången *Ta mig till havet* var ett måste för Calle som ville fira sin första dag på sjön, och det var ett gott val för sången ljöd långt över fjärden i aftonbrisen.

Haldis Strandberg från Rosala var med på allsången för andra gången.

– Det är roligt att sjunga och det här är bättre än allsång på Skansen i Stockholm. Calle är mycket bra, han är en trevlig prick. Jag hoppas traditionen fortsätter nästa sommar. Mysigare här än på Hundtorget, tyckte Haldis Strandberg som bor alldeles bredvid torget.

Erfaren allsångsledare

Calle Pettersson började spela dragspel redan som femåring och som sjuåring kom pianospel med i bilden. Inspirationen kom hemifrån för mamma **Regina**, hennes bröder och Calles morfar spelade dragspel.

– Morfar var min läromästare. Vi spelade tillsammans på bjudningar där slakten var samlad. Ibland spelade jag tillsammans med mina morbröder. När jag blev äldre började jag spela i Dalsbruks Dragspelsklubb. År 1995 grundade jag den första dansorkestern som hette Calle Pettersson trio. Vi spelade mest på fester här på Kimitöön. År 1998 utökades trion med en gitarrist och tog namnet Sigma och med dem vann vi Finlands mästerskap för dansorkestrar, året var 2001. Jag slutade året därpå för vi åkte på turné runt hela landet och det blev för mycket vid sidan av jobbet.

– Jag höll upp med dansbandsspelandet till år 2003, då jag började spela keyboard och dragspel i Showdown, precis som jag gjort förut. Året därpå flyttade jag över till Tommys. De är professionella och turnerar mycket i Sverige och sedan slog de sig in på den finska marknaden. Med dem hängde jag med i ett år och sedan måste jag välja mellan att bli professionell musiker eller att satsa på ett annat jobb. Vi hade tre till fyra uppträdanden i veckan. Det blev ohållbart vid sidan av mitt ordinarie jobb. Efter att jag lämnade Tommys har jag satsat på egna uppträdanden och hoppat in hos olika orkestrar. En del uppträdanden har det blivit med **Benny Törnroos**, **Ami Aspelund** och **Thomas Lundin**. Mest har det blivit tillsammans med Benny Törnroos. Till julen 2005 gav jag ut en skiva med sololåtar.

– Allsången i Rosala är liten och intim. Detta är

Ann-Marie och Asta Nylund med Haldis Strandberg i mittpunkten

egentligen inget jobb utan en del av min semester, säger Calle glatt.

Ytterligare ett bevis för detta skärgårdsintresse var att Calle tillsammans med Thomas Lundin uppträdde på Farmors Café i Högsåra på sensommaren. Ett mycket lyckat arrangemang även det om än det hela utspelades i ett annat format. Arrangörerna i Rosala ser fram emot att Calle kommer igen i sommar. Uppenbarligen tycker allsångarna det samma. Denna sommar är det 50 år sedan den åboländska sångfesten ordnades i Rosala och nu blir det repris på Vikingaborg. Vi ser med spänning fram emot den 9 juni då de åboländska sångarna samlas och senare på sommaren att Calle uppenbara sig med sin båt i byviken med sina instrument. Sommaren 2007 kommer alltså att präglas av mycket musik och sång, vilket vi alla kan ta del av, oberoende av om man är sångfågel eller inte.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Calle drar en vals

Personporträtt:

Född: 1979

Bor: Skriven i Dragsfjärd, bor i Helsingfors och övernattar i veckorna i Karis

Familj: Sambo

Utbildning: Ekon.stud.

Favoritträtt: Malins (sambon) köttfärssås

Favoritläsning: Deckare och personbiografier

Karakterisera dig själv: Glad, öppen, tankspridd

Ogillar: Falskhet

Westergrannas grannast i Väster

Mitt i Böle by vid vägen som leder till Rosala öppnades sommaren 2006 Westergrannas kaffestuga. Kaffestugan har övertagit gårdens namn, vilket passar bra ihop med den allmogestil som gård, hus och interiör representerar. Westergrannas är ett gammalt fiskehemman som består av bostadshus, bodar och båthus. Allt detta bildar en vacker gammal helhet som ramas in av fin byggnadsstil och färgsättning. Bostadshuset är förmodligen det äldsta bevarade i Böle och Rosala, detsamma gäller för bodarna på gården. Husets äldsta del är byggd i slutet av 1700-talet och inkluderar det stora köket och en liten kammare. Salen i andra ändan av huset är av senare datum.

Westergrannas tillhörde fiskaren **Leo Renholm** som gick bort vintern 2005. Han var född år 1916 och bodde i huset med sin gamla mor fram till slutet av 1960-talet då han pensionerades. Då flyttade de till Hangö, men Leo besökte ofta Böle där han fiskade och skötte sin hemgård. Sina sista dagar tillbringade Leo Renholm på Solglimten, men han fortsatte hela tiden att vårda sin hemgård. För sex år sedan sålde Leo hemstället till **Wivan** och **Göran Lejonmark** medan mark, vatten och holmar donerades

till Solglimten. Wivan Lejonmarks hemgård, Sjömans, hade tidigare hört ihop med Westergrannas och Leo var mån om att hans hemställe skulle tillfalla någon han hade förtroende för i hembyn Böle.

Tanken om en kaffestuga förverkligas

I Westergrannas sal hölls bjudningar både före och efter kriget, ända fram till början av 1950-talet. Det var frågan om bröllop eller andra högtider som firades där innan ungdomsföreningens lokal Vikingaborg stod klar år 1956. Leo Renholm tyckte att traditionen av kalas gärna kunde leva vidare med de nya ägarna. Detta var uppslaget till att Wivan och Göran Lejonmark sakta mak började planera caféverksamhet.

De började med att måla väggar och skåp i sina ursprungliga färger. Den vackra farstun är målad vackert blå och väggarna är beklädda med gamla fiskedon, flaskor av gammalt datum samt ett skepp i miniatyr. På gården står en gammal harv, plog och vagn. Alla möbler och övriga inventarier är huvudsakligen Leo Renholms och har för det mesta sitt ursprung på 1800-talet. Köket som alltid varit, och fortfarande är, gårdsfolkets samlingspunkt pryds av en äkta gammal spis med bakugn. Tillsammans

bildar huset med bodar och deras interiör en helhet på gårdstunet vars genuina äkthet ger sig bäst till känna om man väljer att komma på besök med båt istället för landvägen. Det går knappast att finna en bättre omgivning än denna för att avnjuta en kopp kaffe med tårta, vare sig man sitter ute eller inne i det trivsamma köket.

Ett sommarcafé

Wivan är företagare, hon ger fotvård och massage och därtill ställer hon upp som hemvårdare. Göran är pensionerad kustbevakare.

– Ansvaret vilar på oss båda, men barnbarnen hjälper också till, säger Wivan Lejonmark. Jag bakar själv alla kakor, bröd och pajer. Populärast är vår laxpaj och rabarberpajen med vaniljsås.

Förutom dessa läckerheter finns även läsk och glass till salu. Dörrarna slogs upp till midsommar förra sommaren. Första dagen hade Westergrannas kaffestuga 52 besökare. Det är en hel del jobb eftersom vattnet måste bäras in till huset. Bakandet sker hemma hos Lejonmarks, varifrån allt bärs till Westergrannas en bit därifrån. I caféet finns även hantverk till salu. Wivan har själv stickat vackra vantar och strumpor som kommer väl till användning när sommaren är över.

Wivan trivs med att driva caféverksamheten fastän det ger en hel massa extra jobb. Göran är inte heller sysslolös för han är gårdskarll och en god diskare.

– Under året har vi ordnat födelsedagskalas, bröllop, dop och julmarknad. Vi ordnar gärna kalas av olika slag. Plats har vi för 50 personer, men med större gruppbeställningar är det bäst att höra av sig i tid säger Wivan Lejonmark.

Vi ser fram emot att paret Lejonmark snart slår upp dörrarna till detta fina sommarcafé igen. Dörrarna öppnas på midsommardagen och säsongen i kaffestugan pågår till den 12 augusti. Under sommarsäsongen har caféet öppet alla dagar 12.00–18.00. För dem som vistas i trakten är det svårt att motstå frestelsen att komma på besök och avnjuta husets läckerheter som andas tradition och som intas i en omgivning man har svårt att slita sig ifrån. Alltid finns det någon intressant detalj att bese som man tidigare missat och som Wivan och Göran gärna berättar om. Leo Renholms godhjärtade gärning har på bästa sätt lyfts fram och förvaltats i denna inbjudande miljö. Solglimtens folk har visat sin uppskattning till Leo genom att de ordnade ett gemensamt besök till detta unika skärgårdscafé, som förhoppningsvis blir en tradition.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

På våren jobbar Ylva Enberg på både inomhus och utomhus för att Farmors Café ska vara klart att ta emot gäster i juni.

Hårt arbete bakom sommaroas

När man besöker Farmors Café på Högsåra en varm sommardag då cafédisken dignar av läckra bakverk och det vimlar av gäster både inne i den idylliska stugan och ute i den vackra trädgården är det lätt att glömma att det ligger ett år av hårt arbete bakom den fina upplevelsen.

När RoHit besöker Farmors Café en kulen dag i april är det några månader kvar av förberedelserna inför säsongen. **Ylva Enberg**, som tillsammans med sin man **Mats** driver caféet, tar redan i maj emot grupper, men det är först i mitten av juni som det hela rullar igång på allvar och då sker det med besked.

– Varje vår har jag en mardröm som går ut på att ingenting är klart och det står fullt med folk ute på backen och väntar att vi ska öppna.

Varje vår kommer drömmen på skam och varje vår står caféet

klart i tid för att ta emot sina förväntansfulla gäster, men då handlar det om att stå i från morgon till kväll.

– Under högsäsong blir det långa dagar, jag kommer sällan i säng förrän klockan två på natten. Nuförtiden kan jag bara drömma om de tider då det var en hobby, säger Ylva.

Då hon startade caféerörelsen i liten skala för femton år sedan tyckte båtfolket att det var sensationellt med ”kakor på en ö” och de nöjde sig med det, men under de senaste fem åren har ryktet om det fantastiska caféet spritt sig vida omkring (bl.a. en brittisk tidning lovordade Farmors Café förra sommaren) och därmed har kraven på service och kapacitet också vuxit. Nuförtiden behövs minst tolv anställda under högsäsong och jakten på dem börjar redan i januari.

– Att hitta en kock och serveringspersonal är mest tidskrävande, berättar Ylva.

En del hittar hon via arbetsförmedlingens nätservice, en del kommer via bekanta och en del frågar efter jobb för att de hört att Farmors Café är ett så trevligt ställe.

– Idealet är att samma personer kommer på nytt och skojigast är det om vi kan ge jobb åt någon bybo, vilket är fallet i år.

Senast i mars ska personalen vara ordnad, men då återstår ännu alla praktiska förberedelser. Det handlar bl.a. om att skaffa souvenirer och presentartiklar till försäljning, att städa, att baka, att sätta trädgården i skick. I ett gammalt hus handlar det också om att få trånga utrymmen att fungera och fundera ut förbättringar.

– Jag brukar börja med att reda upp allting som finns bakom kulisserna, först städar jag lagerutrymmet på vinden och sedan själva caféet.

Att städa innebär bl.a. att skura de gamla trägolven. Vartannat år handlar det om att behandla de

gamla trägolven med såpa och kalk så att de får en glansig hållbar yta som doftar gott och efter det är lätt att hålla ren enbart med hjälp av kallt vatten.

– På våren ser jag också över arbetskläderna och beställer en del nya. Det är sömmerskan **Benita Ahlfors** i Söderby som syr dem.

Odling, baka, transportera

En stor och viktig del i det stora cafépusslet är trädgården. I början odlades många sorter, också rotfrukter, men i dag koncentrerar man sig på sallad, ätliga blommor och örter.

– Till all lycka sköter min svärmor **Stina Enberg** om trädgården. Det behövs en massa grönt varje dag, bl.a. till dekorationer. Det vi inte producerar själva försöker vi köpa lokalt så nära som möjligt. Det är både gott och praktiskt.

På våren bakas det också mycket i caféköket, ca 150 morotskakor och 200 sockerkaksbotten som sedan fyller några frysboxar. Baket pågår givetvis under hela sommaren.

– Jag önskar att vi hade ett bageri i byn med en bagare som orkade stiga tidigt upp. Själva kan vi inte baka tidigt på morgonen eftersom vi har så sena kvällar, säger Ylva.

Till Mats andel av vårens förberedelser hör bland annat att fundera ut hur transporten av varorna ska ske och om det finns tillräckligt med frysboxar. I maj forslas varorna från partiaffären i egen släpvagn, vilket tar en hel dag i anspråk, men inför sommaren gäller det att ta reda på vilka partiaffärer som kör ända fram och till vilket pris.

– På sommaren kan vi bara hoppas på att varorna kommer i tid varje dag och det händer att vi måste ringa både partiaffär, chaufför och färjeförare för att få reda på var våra varor egentligen är. Det är inte alls självklart att varorna kommer ända fram då man bor bakom två färjor. Ett kallutrymme i Svartnäs skulle hjälpa mycket.

Vatten är bristvara

På Mats lott faller också att ordna med både vattenförsörjning och dasset. Vatten är en bristvara på gården och man har hela tre brunnar och en brandbil inkopplade för att det ska finnas tillräckligt med både dricks- och diskvatten. En gammaldags (mycket charmerande) utedass och två snyggt kamouflerade bajamajor finns till förfogande och latrintanken som tar hand om det hela har i dag en kapacitet på 3000 liter jämfört med tidigare 500 liter. Tömmas ska den också, men inte så ofta som fallet var tidigare.

“Vi försöker ta hand om dem som kommer på bästa sätt och det känns ju väldigt fint då samma gäster kommer på nytt och är glada och nöjda”

En återkommande ingrediens är också de konstutställningar och evenemang som ordnas på caféet. De ska också vara fastslagna på våren med undantag av vissa mera spontana begivenheter.

– Till dem hör vår ”husmusikant” **Matti Reittamo**, som brukar dyka upp då och då för att underhålla på dragspel. Det är skojigt.

Ett annat årligen återkommande inslag är Hangö Visans vänners konsert som i sommar blir den 19 juli. Också Högsåradagen den 13 juli ordnas på Farmors Cafés gårdstun.

Gammal tradition lever vidare

När Farmors Café slår upp sina dörrar på allvar och sommarsäsongen börjar måste Ylva bara lita på att allting rullar för då finns det inte längre tid att planera och ändra. Då finns det fortfarande många sysslor som utförs i det fördolda, men som är avgörande för att cafégästerna ska trivas.

– Mycket av det sköts av min svärmor, som var med redan då man inhyste sommargäster i gårdarna. Hon vet hur det ska se ut då man har gäster. Hon håller bland annat lekplatsen i skick, torkar av utemöblerna på morgonen, byter vatten i blomvaserna, ser till att dukarna är rena och städar utedassen flera gånger om dagen.

Omtanken om kafégästerna och byborna sträcker sig faktiskt också utanför byn: i Svartnäs har man nämligen byggt en parkeringsplats som är tänkt för dagsgäster. Nu finns det redan behov för en utvidgning.

– Vi försöker ta hand om dem som kommer på bästa sätt och det känns ju väldigt fint då samma gäster kommer på nytt och är glada och nöjda. Samtidigt finns det lite press på att varje år hitta på något nytt. I fjol byggde vi ett grilltak så vi kunde grilla utomhus och på så sätt utvidga köket och det visade sig vara lyckat. Ibland blir ju folk stressade då de måste stå och köa för att få mat. I år tänker jag prova på GI-inspirerad mat.

Värsta scenariot för Ylva är att diskmaskinen strejkar och vattnet tar slut och caféet är fullt av folk. Elavbrott är hon redan van vid.

– Då blir det härligt tyst i hela caféet.

Bäst trivs hon då hon märker att gästerna njuter av hela den miljö som Farmors Café består av.

– Då folk sitter i lugn och ro och läser våra tidningar och tidskrifter känns det fint. Och glad är jag över att många bybor samlas här hos oss. Då känns det hårda jobb vi gör extra meningsfullt.

Text och bild:
Clara Henriksdotter

*Galeasen Inga innan byte av hemmahamn.
Foto: Kirsi Turkki*

Galeasen Inga av Kasnäs

Skeppet Inga är en välkänd syn för alla dem som färdas i Kasnästrakten. Segelfartygen har en anrik historia i Hitis kommun. Sedan tidigt 1950-tal fanns segelskutor inte längre kvar i Hitis. Därefter fick intresset för gamla skepp en renässans och vid millennieskiftet byggdes jakten Eugenia av Hitis med gemensamma krafter av entusiaster från hela Kimitoön. Till skillnad från de enmastade jakterna är galeaserna tvåmastade. Galeasen Inga borde även hon vara registrerad i Hitis, men eftersom myndigheterna inte tillät det, är Kasnäs inskrivet i hennes akter. Det är från hemmanhamnen Kasnäs som Inga seglar in levebrödet för skepparen Johan Stenbäck och hans besättning. Förut fraktade jakterna och galeaserna från Hitis varor som omsorgsfullt stuvades ombord. Idag består lasten av människor som själva tar sig ombord och finner sig väl tillrätta med de skärgårdssupplevelser som endast en segelskuta kan erbjuda.

Skepparen Johan Stenbäck berättar att briggarna var

galeasernas föregångare. Briggarna seglades med en stor besättning som fanns till hands för att kliva upp längs riggarna för att hissa och hala råseglen. På 1700-talet introducerades gaffelriggar som kunde seglas med betydligt mindre besättning och därtill kunde de kryssa fram i motvind. Snart blev briggarna omoderna och den sista kända var briggen Gerda av Gävle som seglade ännu på 1920-talet. Hon överläts till ett museum som dessvärre inte hade råd att hålla henne intakt. Hon togs omhand av försvaret som sprängde henne i bitar år 1954. Explosionen hade större verkan än försvarets sprängexperter någonsin kunde ana. Tryckvågorna ger sig än idag till känna bland inbitna vänner av segelskutor. Knallen från explosionen blev, med fördröjd verkan, startskottet för en våg av återuppbyggnad och restaurering. Även briggen Gerda har efter denna skamliga förnedring fått en värdig upprättelse i form av en kopia.

I Finland var det ålänningarna som först fick upp ögonen för träbåtar och den kultur som omger dem. Först kom intresset för skötbåtar och senare vaknade intresset för skutor. Albanus sjösattes år 1988 och därefter den

större Linden år 1992. Jacobstads Wapen byggdes år 1994, Eugenia av Hitis år 2000 och Alexandra av Borgå år 2003. Även i Finland har upprättelsen varit grundlig, inte minst med tanke på att segelskutor förut förbjöds komma i hamn eftersom de ansågs farliga, d.v.s. farligare än en fullastad tanker med olja eller bensin ombord.

Galeasen Inga och hennes skeppare

Inga sjösattes år 1947 i Borgå, varifrån hon fraktade sand till Helsingfors. Hon bytte ägare och byggdes om en första gång på 1980-talet och en gång till på 1990-talet. Under den tiden ägdes hon av en dykarklubb som använde henne för sina övningar. Till Kasnäs kom hon år 2001 då Johan Stenbäck med tre kompisar grundade ett aktieföretag för att bedriva turistverksamhet med henne.

Skepparen Johan Stenbäck är ursprungligen från Kyrkslätt, men numera bosatt i Kimito där frun är hemma. Johan är utbildad styrman och försöker kombinera vuxenstudier för sjökaptensexamen med arbete, familj och fritid. Han har jobbat några år på lastfartyg men segelskutorna intresserar mera. Med över 15 år i branschen, där han haft hyra på Albanus, Linden, Jacobstads Wapen och Eugenia, kan Johan väl anses vara en erfaren skutskeppare.

– Inga skall besiktas vartannat år på Sveaborg utanför Helsingfors.

Det är emellertid inte bara skeppet och hennes skeppare som skall vara i bästa trim, detsamma gäller resten av besättningen som varierar mellan två och fyra personer. Två skall ha behörighet för de krav som ställs på en däcksmän. I utbildningen ingår kurser i brandförsvaret och första hjälpen. Dessutom ingår praktisk färdighet i att segla och elementär maskinlära.

– Det är lätt att få manskap. De yngre är studerande och de vuxna har jobbet som hobby. Vi har en reserv på 30 personer som ställer upp vid behov. Skeppet kan inte drivas enbart med ekonomisk vinst, det behövs en anda att gemensamt ställa upp utan ekonomisk ersättning.

Skepparen Johan Stenbäck

*Styrman
Anu Saari*

Kunnig kvinna vid rodet

En av de få som får det tunga ansvaret att stå till rors av de trettio i reserven är Anu Saari. Hon är första sommaren ombord men är ingalunda en novis. Anu Saari studerar till sjökaptan vid Yrkeshögskolan Sydväst i Åbo. Hon har seglat på handelsfartyg för att få praktik. Däremot duger inte jobbet på galeasen Inga som praktik. Annat var det under Gustaf Erikssons tid under mellankrigstiden då alla studerande måste vara prentisar på segelskutor.

– Jag känner bra till skärgården för jag har rört mig mycket här med fritidsbåt och som yngre var jag sjöscout i Åbo. När jag gjorde praktik och bodde i Danmark seglade jag också en hel del. Fastän jag inte får någon praktik som duger för mina studier här, blir jag ändå en erfarenhet rikare, tycker Anu Saari som snart blir klar med sina studier.

Enligt skepparen Johan Stenbäck är det en lyx att ha en styrman ombord. Det hör verkligen till ovanligheterna.

Krog och hotell ombord

Jakten Eugenia och galeasen Inga är inte konkurrenter utan de kompletterar varandra.

– Vår målgrupp är företag och större grupper. Segling är det viktigaste, men vår restaurang serverar middagar även för krävande gäster. Maximalt kan vi ta emot 47 passagerare och vi kan erbjuda 15 kojplatser. Under höst och vår brukar grupperna inte vara större än 12-15 personer för att alla skall hållas varma.

För att alla passagerare skall få bästa möjliga service är skutan försedd med ett stort kylrum där 30 olika sorters drycker finns förvarade. I det lilla pentryt tillreder tre kockar maten. Dessutom kan galeasen Inga stoltsera med att ha en vedeldad bastu inklusive dusch ombord. Passagerarna får inte allt serverat utan de förväntas vara med och jobba när seglen hissas. Skutan har 280 m² segelyta fördelade på åtta segel. I princip seglas skutan varje gång den är ute på tur i skärgården. Som bäst kan hon göra drygt 12 knop men i regel ligger farten mellan noll och sju knop.

Personporträtt:

Född: 1968
Bor: Kimito
Familj: Hustru Anne, Valter 11 år, Johannes 7 år
Utbildning: Styrman, studier vid Åbo Akademi
Favoriträtt: Nypotatis och sill, grillmat
Favoritläsning: Skönlitteratur, facklitteratur och Kalle Anka
Karakterisera dig själv: Driftig, envis och omtänksam, enligt hustrun.
Ogillar: Snabbmat.

Yrkesfisket lever på Stora Ängesö

Leif Johansson

– Alla besättningsmän jobbar som ett lag. Vi diskar, städar och lagar mat. Om inte lagarbetet fungerar kan det innebära fara för säkerheten. Jag tillreder nog laxsoppa och annan mat själv, men under högsäsongen har jag tillgång till en kock.

För att få det hela att gå ihop ekonomiskt försöker Johan Stenbäck förlänga säsongen så mycket som möjligt. Inga tar sig inte fram i tjock is, men nog i tunnare is eftersom skrovet är förstärkt med kopparplåt. Kallt väder är inget hinder eftersom hon är försedd med centralvärme. Hela verksamheten med galeasen Inga är ett koncept som prövats fram och har tagit fyra år att utarbeta. I det ingår idag ett nära samarbete med Kasnäs Hotell och det är vid hotellets brygga hon ligger förtöjd. Speciellt under vår och höst kommer många grupper från utlandet. Särskilt populära var utflykterna till befästningarna på Öro (läs mer om Öro i RoHit 2006).

Företagsamheten i Kasnäs verkar ha vind i seglen. Galeasen Inga med sin stora segelyta är inget undantag, snarare är hon ett välflytande exempel på hur ett gammalt kulturarv i skärgården framgångsrikt kan kombineras med modern företagsamhet. Knappast kan inhemska och utländska passagerare få en bättre skärgårdsupplevelse än när Inga värdigt stävar fram med fyllda segel över Gullkrona fjärd i aftonrodnaden.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Stora och Lilla Ängesö ligger vid faret mellan Hitis och Dalsbruk. Ett litet och knappt farbart sund skiljer öarna åt. När redaktionen besökte Stora Ängesö prövade vi vår lycka med att ta oss in i de två trånga sunden med **Valdemar Rosenqvists** stora båt. Med stor möda kom vi igenom och ett kulturlandskap bredde ut sig framför oss i de vackra och skyddade vikarna. Där kunde vi avnjuta den halstrade fisk vi hade med oss, medan höstsolen vemodigt bjöd på rester av sommarens värme. Värre var det att ta sig ut. Vattnet hade flutit ut så det krävdes mycket möda och besvär för att komma igenom det inre sundet, medan det yttre var lättare att forcera. Efter detta strandhugg fortsatte färden till **Leif Johansson** som är den enda som bor året om på Stora Ängesö. Bosättningarna på Stora Ängesö är ursprungligen torp till gårdarna i Hitis by. Leifs gård är utbrutet från Stomta i Hitis. Han bor ensam utan familj och han är yrkesfiskare till 100 procent, vilket blivit en sällsynthet i Hitisarkipelagen idag.

Skärgårdsbo i många släktled

Leif Johansson är född och uppvuxen på Trunsö i Nagu yttre skärgård. Pappan var skeppare på sumpen Diana (se RoHit 2006). Han köpte upp fisk och forslade lasten till Helsingfors. Med detta höll han på från krigsslutet fram till tidigt 1960-tal. Leif flyttade till

Stora Ängesö år 1965 och då fanns det ännu många aktiva yrkesfiskare i trakten. På den tiden kunde man enbart ägna sig åt fiske utan att behöva tänka på förädling och avsättning. Partiaffärerna köpte upp fisken och betalningen räckte till för försörjningen, vilket inte är möjligt idag.

– Nuförtiden skall fisken vara filerad, rökt eller insatt i burk av fiskaren själv, säger Leif Johansson bestämt.

För att detta skall vara möjligt måste man ha en hall med rökeri, filerings- och ismaskin, samt kylförråd. Allt detta kräver stora investeringar. Leifs hall ligger lämpligt vid bryggan till turbåten. Fördelen är att han inte har långt till bragderna. Fisket utförs antingen med en inombordare som är 8 meter lång, eller oftare med en två meter kortare utombordare. Bragderna består av skötar för strömming och vassbuk (skarpsill) och nät för abborre och gös.

Marknaderna höjdpunkter i tillvaron

När vi är på plats fyller Leif skyndsamt abborre i burkar som skall till strömmingsmarknaderna i Helsingfors och Åbo. År 1989 gjorde han sin första marknadsfärd till Helsingfors och sedan dess besöker han marknaden varje höst.

– Det är skoj att vara på marknad, där träffar man kolleger och vi har roligt tillsammans.

Marknaderna kräver en hel del förberedelser med att fänga, filea och förädla. Det mesta gör han själv, men dottern Eva som bor i Hangö har hjälpt till denna gång.

– Sommaren 2006 tog jag ledigt i tre dagar för jag var bjuden på två bröllop.

Till vardags verkar dock Leif vara gift med jobbet från arla morgon till sen kväll, oberoende av om det är vardag eller helg. Arbetsdagen börjar vanligen kl. 5 på morgonen och slutar vid 19-tiden på kvällen. Denna arbetstid gäller från påsken, över hela sommaren och till långt in på hösten. Det gäller att ligga i för sommargästerna köper mycket fisk av Leif på somrarna och då blir det inte mycket över till marknaderna.

Handlar gör han i Dalsbruk. Turbåten Rosala II är till stor hjälp särskilt vid menförestider.

– Bästa tiden är vintern då kan jag ligga på soffan och njuta. Jag brukar också åka till södern och ta igen mig i värmen.

Leif Johansson är 58 år och han tänker fortsätta med fisket så länge han orkar, för avsättningen har han inga problem med. Om inte annat bevisar detta att kvaliteten på den förädlade fisken är av bästa sort. Tillsvidare verkar det inte vara något fel på orken, men ett handtag skulle han gärna ta emot av någon hjälpsam i trakten inför höstens marknader.

Text: Jan Sundberg

Foto: Valdemar Rosenqvist

Bland drumliner och jättekast

Det är spännande att försöka föreställa sig hur Rosala och Hitis med omnejd såg ut för ungefär 20 000 år sedan. Man får resa långt innan man kan uppleva motsvarande vyer idag. Grönland och Spetsbergen i Norra Ishavet upplever för tillfället en istid som är jämförbar med den som drabbade Fennoskandien. Under istiden var Rosala och Hitis täckta av den två kilometer tjocka ismassa som breddade ut sig över stora delar av Nordeuropa. Vidsträckt isfält och glaciärer var dominerande miljöer. För ungefär 10 000 år sedan hade inlandsisens tillbakagång redan pågått en längre tid. Istäcket hade krympt så att isranden befann sig ungefär där Rosala och Hitis ligger. Framför isranden bildades en stor sjö av smältvatten som härstammade från den krympande inlandsisen. Vattnet täckte öarna som på grund av landhöjningen sakta reste sig ur vattnet. Istiden var en megahändelse för Finland och övriga Nordeuropa. Vi kan fortfarande se dess spår i både stor och liten skala.

Landmärken av jätteformat

Sett ur ett finländskt perspektiv utgör insjöarnas utformning och allmänna sträckning från sydost mot nordväst kanske det mest synliga spåret av istiden. Massiva randbildningar som består av morän, sand och grus som sorterats av rinnande vatten (glacifluvialt sediment) samt åsar är andra stora landmärken som skapats av istiden. Det finns egentligen mycket litet i vår omgivning som inte bär spår av istiden. Den långa tidsperiod som istiden varade (flera tiotusentals år) och de enorma krafter som påverkade marken (istäckets ofantliga tyngd, strömmande vattenmassor) har kraftigt format vår omgivning till sådan den är idag.

Så gott som hela Finland täcks av moränlager som består av en blandning av sand, grus och större stenar. Det här lagret bildades då berggrunden maldes sönder av isen och dess rörelser. Smältvatten från inlandsisen gav upphov till rinnande vattenmassor under isen och till följd av detta transporterades sand och stenar samt finare material för att sedimenteras. Materialet sorterades upp på ett speciellt sätt beroende på partikelstorleken.

Troligen på grund av närmast klimatologiska orsaker,

avstannade isens tillbakagång tidvis så att isranden kom att ligga mer eller mindre på samma plats under längre tidsperioder. Årstidsbundna smärre rörelser i isens utbredning ledde dock till formationer av glacifluvialt material och morän som kallas för randbildningar.

Det mest kända exemplet på en sådan formation är Salpausselkä. Moränryggar eller s.k. drumliner uppstod på ställen där berggrunden var ojämn. På sådana ställen kunde lös morän ansamlas och idag bildar formationerna långsträckta vallar som löper i den riktning som isen drog sig tillbaka i.

Rosala och Hitis – uppkomst och utveckling

Rosala och Hitis utgör inga undantag i den finländska miljön. Man anser att de båda öarna utgör en fortsättning på den andra Salpausselkä-randbildningen. Isranden stannade i några hundra år och rörelse uppstod endast vid årstidsväxlingarna. Under vintern utvidgades inlandsisen för att åter krympa under det varma halvåret. Till slut uppstod avlagringarna som vi kallar för Rosala och Hitis. En följd av istidsverksamheten är t.ex. de långgrunda sand- och grusstränder, som är typiska för öarna. Alla spår av istiden är inte makroskopiska. Rundhällar prydda med skråmor som isen fått till stånd kan man se nästan varstans på öarna. Skråmorna sträcker sig i den riktning som isen rörde sig i.

De s.k. jättegrytorna utgör karakteristiska och fantasieggande spår i vår berggrund. Grytornas djup kan vara flera meter, liksom grytans diameter. Ofta förekommer jättegrytorna i grupper så som fallet är i Rosala där man kan se flera grytor på ett till sin areal rätt begränsat område. Jättegrytorna

Ett jättekast i Stubbnässkogen på Rosalalandet.

uppstod i smältvattensforsar under isen då stenar fastnade i fördjupningar i berggrunden. Det rinnande vattnet fick stenarna att röra på sig och med tiden uppstod en hållighet i berget – en jättegryta hade uppstått. Man hittar ofta den helt runda stenen som åstadkom jättegrytan på dess botten.

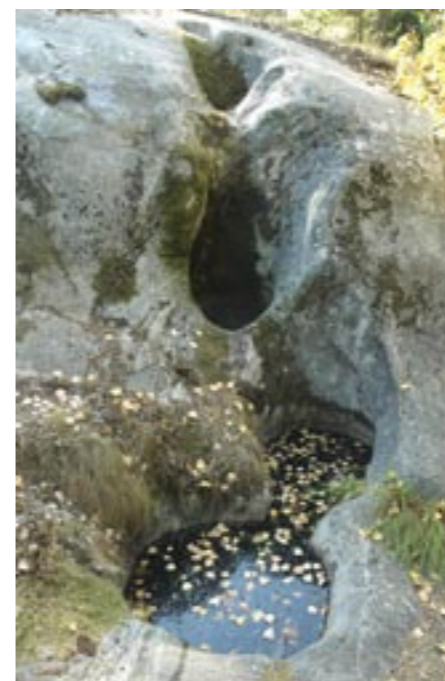
Ibland stöter man på stenblock på ställen där de inte verkar höra hemma. Hur sådana stenblock, eller jättekast som de också kallas, kommit dit förklaras av att inlandsisen transporterade stenar långa sträckor. Då isen smalt blev stenen kvar. Sålunda kan man vid Estlands kuster beundra stenar och stora stenblock som otvivelaktigt härstammar från Finland.

Framtiden oviss

Jordklotet har under sin historia upplevt flera istider. Den senaste istiden anses ha börjat för ungefär 100 000 år sedan. Istiderna är inte enhetliga kalla perioder i jordens historia. De varvas vanligen med varmare perioder (en s.k. interglacial) då isen delvis eller helt smälter. Då den globala uppvärmningen diskuteras kan man därför begrunda det faktum att vi idag troligen befinner oss i en interglacial period.

Text: Olof och Gun Biström
Mossberget, Rosala
Foto: Fredrika Biström

Rundhäll på Rosala som uppvisar tydliga istida skråmor.

En serie jättegrytor på Rosalalandet.

Biskopsö pensionat återupplivar Biskopsö skola

Ett stenkast utanför Dalsbruk ligger Biskopsö och byn som likt många andra byar i skärgården är tätt befolkad på sommaren men glest befolkad om vintern. När man stiger iland på Biskopsö från förbindlesbåtsbryggan, möts man av Biskopsö pensionat och Café Tam Tam som kanske mest symboliserar den iver och aktivitet som finns på Biskopsö året om.

Biskopsö pensionat, före detta byskolan, är idag ett mysigt och personligt pensionat, ett härligt familjecafé på sommaren och inte minst en samlingsplats för byns barn, ungdomar, ortsbör och sommarboare genom byalagets verksamhet. Pensionatet fylls främst av lägerskolor och barn på både våren och hösten, och under sommarmånaderna fylls pensionatet av bl.a. kurser, läger och turistande familjer. I år bjuder pensionatet dessutom på kurser i Djembe, Raku keramik och parasalsa.

Kursutbudet (och guldskeivorna på caféväggen) skvallrar om att pensionatets värdpar - musikern **Johnny**

Gustafsson och keramikern **Marika Eriksson** - båda har en kulturell bakgrund som de vill dela med sig av i härlig skärgårdsmiljö. Det är inget tvivel om att de genuint vill att alla i familjen skall trivas på café Tam Tam och pensionatet. Här möts umgänge över alla gränser, kultur och skärgård.

Mångsidigt utbud

Caféets värd, Johnny Gustafsson, med rötter på Biskopsö, hoppas på en stabil tillvaro för pensionatet i framtiden. Han flyttade själv ut till Biskopsö år 2005, och har sedan dess strävat till att utveckla pensionatsverksamheten långsiktigt. Utöver lägerskolverksamhet, erbjuder läger- och kursverksamhet på Biskopsö ett ypperligt ställe för familjer att fira sin semester på. Som Johnny påpekar - varför hålla fast vid drömmen om den egna stugan när man kan hyra in sig och sin familj på en vistelse på

pensionatet istället? Till vissa delar skulle det vara sunt att återuppta den ursprungliga pensionatstanken, istället för att krampaktigt önska oss en egen sommarstuga. Och visst låter det lockande. Att bo i de personligt inredda rummen med underbar utsikt, äta färdigt uppdukad mat, bada bastu i den vedeldade strandbastun, ta sej en simtur när man vill, vandra, fiska, ja vad som helst. Som ett alternativ till att ägna sina semesterveckor till t.ex. fastighetsunderhåll på en egen stuga.

Pensionatets värdinna, keramikern Marika Eriksson, trivs också på Biskopsö som fisken i vattnet. Marika siktar på att i bredare utsträckning kunna erbjuda folk i bygden på olika kurser i keramik och övrigt hantverk som hon själv kan undervisa i. Värdepåret hoppas också på att Pensionatets café, Café Tam Tam, skall kunna bli en samlingsplats för alla som rör sig i trakten.

Skola blev pensionat

Själva pensionatsfastigheten, f.d. Biskopsö skola är en snart 80 årig mäktig stenbyggnad, och är en av de sista skärgårdsskolor som byggdes trots att skolverksamheten avslutades redan 1962. Dragsfjärds kommun äger bygganden som är utarrenderad till Biskopsö byalag, som i sin tur hyr ut fastigheten till Johnny Gustafsson. Fastighetens ca 400 m² i två våningar kräver en hel del underhåll och som håller värdepåret sysselsatta utöver sommarsäsongen. Biskopsö byalag genomförde framgångsrikt en mycket omfattande renovering av huset för ca 10 år sedan, med hjälp av extern finansiering och stora talkoinsatser. Utan den insatsen skulle den återupplivade skolan troligen idag vara mer ett tomt skal än ett levande hus mitt i byn.

Biskopsö byalag använder pensionatet till sina egna årliga evenemang, som t.ex. midsommar- och forneldsjippon, samt till Biskopsö marknaden som i år hålls den 16 juli.

Marknaden med färska grönsaker, fisk, bröd och hantverk är för övrigt ett ypperligt tillfälle att besöka Biskopsö.

För dem som är intresserade av kursverksamheten på Biskopsö rekommenderas Djembekursen den 10-12

Värdepåret Johnny Gustafsson och Marika Eriksson med Marikas son Arne

augusti, medverkande är bl.a. Momar Diop från Senegal och gruppen Mama Africa. Parasalskursen hålls den 13-15 juli under ledning av Bailatinoläraren Janne Talasma. För information om kursen i Rakukeramik kan man kontakta pensionatet på tel. 02 - 4666888 eller 040-8218065.

Till Biskopsö kommer man, utöver med egen båt, med turbåten Rosala II från Dalsbruk eller Kasnäs. Tidtabellen för Rosala II finns på www.fma.fi och www.skargarden.fi.

Åsa Rosenberg text och bild

Tia's Bok
Kirja
Vuorikatu
Berggatan 19
248 6060

Hanko
Hangö

Sjökort

Merikortteja

Böcker

Kirjoja

Kontorsmaterial

KonHortaru

Kort

Kortteja.

m.m.

y.m.

Tervetuloa!

Välkommen!

Muminlekar i Rosalavatten

Simundervisning i Hitis och Rosala

Simundervisning i någon form har gamla anor i Hitis kommun. Helsingfors simsällskap höll kurser redan på 1940-talet, Marthorna i Rosala-Böle ordnade kurser fr.o.m. sommaren 1951 och Folkhälsan grundade en lokalförening i Hitis år 1957. Sedan Folkhälsan kom med som ansvarig arrangör har kurser ordnats regelbundet varje sommar, men endast sporadiskt i vissa byar såsom Biskopsö, Vänö och Örö. I Hitis by och Rosala har kurser hållits regelbundet varje sommar i över 50 år. Uppskattningsvis har långt mer än tvåtusen barn lärt sig simma i dessa skolor. Sommaren 2006 var även det ett livligt år i simskolorna.

Simundervisning fyller funktionen att lära unga och gamla simma för att undvika drunkningsolyckor, men för de motiverade finns även det sportsliga med där tävlandet blir det viktiga. I det senare fallet är det simklubbarna som har uppgiften att träna de unga medan simskolorna har ansvaret för de grundläggande färdigheterna. I Hitis och Rosala simskolor är det den förra funktionen som gäller även om skotten inte är vattentäta. I mitten av juli 2006 hade sammanlagt 75 drunkningsolyckor rapporterats i landet, varav 11 var kvinnor och 64 män. Simfärdigheten tycks vara bättre förankrad hos kvinnor och när detta kombineras med en lägre benägenhet att ta risker, då ger statistiken utslag till kvinnornas förmån. Simlärarna och lekledarna har m.a.o. ett stort ansvar när de tar sig an att lära ut simfärdigheter och livräddning till en stor skara barn.

Hitiskola

I Hitis är det syskonparet **Linda** och **Richard Sundberg** som fungerar som simlärare respektive lekledare. Storasyster Linda bär det största ansvaret och hon berättar att skolan är indelad i två grupper enligt ålder och färdighet. Sammanlagt tio barn deltar i den äldre gruppen och över 20 i den yngre, men antalet varierar eftersom en del börjar senare och andra slutar tidigare under de två veckor som simskolan pågår. Den yngre gruppen är för stor tycker Linda. Barnen är ivriga och glada och det är svårt att få upp dem från vattnet.

-Vi övar simtagen på land och sedan utförs övningarna i vattnet. Jag kommer bra överens med barnen och jag tycker om jobbet.

Richard eller Ricke som han kallas är assistent i vattnet och på land leder han lekar av olika slag.

-En del barn lyder, andra vill syssla med annat. Barnen vill ofta ha samma lekar. Den yngre gruppen gillar "bro bro breja" och de tycker om att göra en bana där de kan leka "inte stöta marken".

Matilda Panula som är sju år berättar stolt att hon kan simma i djupt vatten och kan simma hur långt som helst. Matilda säger att hon har hoppat från det tre meter höga hopptornet. Hon gillar att dyka och tycker om Linda och Ricke.

Viktor Holmström är stolt för att han har blivit kandidat. Dyka är svårast tycker han och det är hemskt att ta av sig kläderna i vattnet när man övar livräddning.

Matilda Hallqvist har också hon blivit kandidat och även hon tycker det är svårast att ta av sig kläderna i vattnet.

När barnen är samlade säger alla i den yngre gruppen att det är skojigare att leka än att vara i vattnet. Brännboll är bäst. De berättar även att det bor en snok i badbryggan, men vi är inte lika rädda som simläraren säger de skrattande.

Rosala simskola

I Rosala är det **Fanny Örså** som är simlärare medan **Karolina Harjula** fungerar som biträdande simlärare. Fanny Örså har händerna fulla eftersom hon sedan mitten av juni hållit simkurser i Kärra, Kasnäs och i Högsåra. Kurserna i Kasnäs och Högsåra gick parallellt, sedan stod kursen i Rosala i tur. Fanny tycker det är skönt att ha simkursen på egen gård i Klobbviken, det är nästan semester. Det är tredje året Fanny Örså är simlärare och före det har hon varit lekledare en sommar. Fanny planerar fortsätta med simlärarjobbet även denna sommar för hon tycker att bättre sommarjobb inte finns. För **Karolina Harjula** är detta första sommaren som simlärare och även hon trivs med detta sommarjobb och vill gärna fortsätta denna sommar.

-Vi har aldrig haft maken till otur tidigare säger Fanny. Under första veckan var det nio grader i vattnet och då börjar det värka i benen. Barnen kallade simskolan för lekskola då vi fick vara mest på land. Vattnet var varmare i byviken dit vi flyttade för att ha det drägligare i vattnet. Sedan blev det varmare men då dök giftiga alger upp och vi fick flytta skolan till Gröndal. Bra gick det att cykla fem kilometer tycker Fanny och **Karolina**.

I Rosala simskola deltog 27 barn och fyra blev kandidater. På simavslutningen tävlade barnen i en stafett där de skulle springa ut i vattnet. En tröja fungerade som stafettpinne och den skulle byta ägare vid växlingarna. Sedan följde en stafett på land med en simplatta mellan

Simlärare
Fanny Örså

benen medan hejaropen gick höga i Klobbviken.

Robert Wilson gillar att hoppa från bryggan och att dyka. Men jag simmar inte så långt säger Robert. Sen har jag lärt mig "Prästens lilla kråka" det är skojigt och jag vill komma på nytt nästa sommar.

Tanja Krause tycker lärarna är bra. Hon har lärt sig dyka långt, simma crawl och grodsim. Det har varit kallt i vattnet och vi var inte i alla dagar. Tanja som bara är nio år blev kandidat och hon var nära att orka simma två kilometer, då hade hon blivit magister. Nästa år kommer jag igen och då skall det lyckas säger hon tappert.

Dagen avslutades med glass och lotteri med många fina vinster. Trots motgångar lyckades simskolorna i både Hitis och Rosala väl och det är många barn som ser fram emot att få komma på nytt denna sommar.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

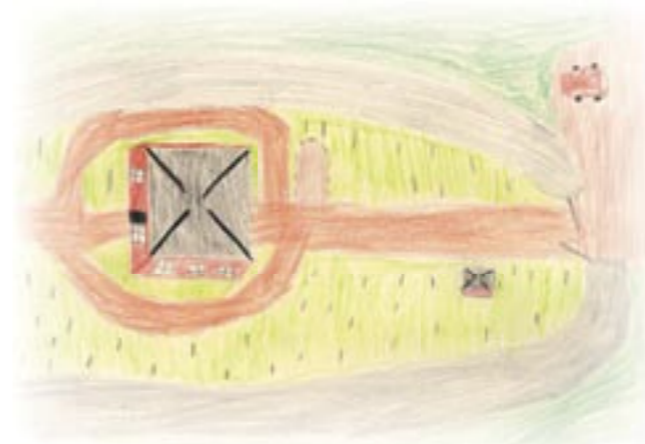

Linda Sundberg lär barnen simma på djupt vatten
Foto: Lotta Panula

En vänskaps- och biståndspakt

Det var en gång en Sanna. Efter henne kom det en Sanna och efter henne kom det också en Sanna. Sanna nummer ett bodde alldeles bredvid kyrkan och så gjorde även Sanna nummer två, hon som hade för vana att springa ut genom porten till kyrkbacken för att där beskåda förbipasserande. Sanna nummer tre, hon som kom alldeles nyligen, är ännu ganska liten. Inte ens ett år. Därför kan hon ännu rymma för att valla bilar och cyklister eller Fihlmans får eller kor som betar i hagen.

Också denna Sanna bor vid kyrkbacken. Precis i samma hus där dom andra Sannorna brukade bo. Också den färskaste Sannas matte heter Brita. Sanna är Britas hund precis som dom andra Sannorna var.

Brita är en tvättakta hundmänniska. Just en sådan som en hundägare på ön bör vara. Alltså en sådan person i vars ögon det tänds små ljus varje gång hon möter en hund, fastän den är helt främmande. Man kan inte gå förbi Brita med en hund. När hon ser en hund saktar hon farten för att till slut stanna helt och hållet. Brita hälsar

på hunden och börjar prata. Brita kan även prata med hundens matte eller husse, om de är som folk och inte börjar skälla.

Brita kan inte vara utan hund, fastän hon har försökt en gång. Det var en ödslig syn. Brita var tystlåten och ögonen var gråtmilda. Två dagar stod hon ut. Sedan hoppade hon in i bilen och – vroom! - var hon på väg för att titta på Sanna. När Brita kom hem var hon sig själv igen: glad och hurtig. Full av förväntan var hon också: hundbäby skulle komma med julen. Och så kom det att bli. Många trodde att det på kyrkbacken lyste starkare julljus än förut, men i själva verket var det nog en liten hårbolls stolta ägare som strålade ikapp med ljusen.

Ifall du inte vet vad Brita gör så kan jag berätta det för dig. Brita ser till att det i öns kyrka alltid finns färskaste blommor. Och Sanna ser till att Brita går och plockar dem på ängen. Brita ser till att kyrkklockorna alltid ringer i rättan tid. Och Sanna ser till att Brita orkar klättra upp i klockstapeln.

Hemma i det långa, röda huset ser Brita till att Sanna får mat och Sanna ser till att Brita mår bra. Brita och Sanna har ingått en vänskaps- och biståndspakt som båda håller fast vid. På det sättet är både Brita och Sanna nöjda.

Om man någon gång på ön skulle besluta sig för att grunda ett hundpensionat vore Brita en självskrivna värdinna.

Text: Eppu Nuotio
Översättning: Tina Örså
Teckningar: Xenia Wilson, Moa Brunström,
Tony Laine, Mari Lejonmark

ÅBOLANDS SÅNG- OCH MUSIKFÖRBUND

Program för sångfesten i Rosala

Lördagen den 9 juni, 2007

Kl.7.00 Bussar till Kasnäs (Rosala) startar från Åbo och Pargas

Kl.9.00 Förbindelsebåten Aura avgår från Kasnäs

Kl.9.30 – 12 Ensemblerna övar

Kl.12.30-14.00 Ungdomsföreningen säljer mättande **sopplunch** till både medverkande och publik

Kl.14 – 16 Mindre konserter utspridda i terrängen i Rosala by. Ensemblerna har var och en ett 20 minuters program så att en konserterhelhet beräknas ta ca 60 minuter, därefter kan publiken förflytta sig till en annan konsertplats, andra åhörare har funnit sig och konserten upprepas. Publiken vandrar således från plats till plats beroende på vad den vill lyssna till, de uppträdande står stilla! Under dessa aktiviteter blir det kaffeservering.

Åbokören embarkerar i Söderlångvik
Färden går till Rosala. 1957

Ca kl.16.30 startar festtåget från hamnen, och då tågar alla medverkande med flygande fanor och klingande spel upp till ungdomsföreningslokalen Vikingaborg, där **huvudkonsertern** med samtliga medverkande går av stapeln på tunet utanför byggnaden. Där uppträder inte enskilda ensembler utan här framförs de gemensamma sångerna, utöver blåsarna som har sitt program, en teatergrupp och ev. diverse annat.. En konferencier svarar för att helheterna binds ihop

Konserten beräknas vara över 18 – 18.30, och efter det kan man inhandla **kvällsmat** av något slag som ungdomsföreningen sköter om.

För dem som har mycket bråttom och har begravningar, bröllop eller andra evenemang av samma storleksordning som sker omedelbart efter konsertdagen går Aura en extra tur kl.19 till Kasnäs, där buss väntar in till Åbo och Pargas. Förbundet hoppas dock varmt att så många som möjligt stannar till **den senare hemfärden kl.23**, efter **dansen** som förmodligen startar kl.19-19.30. För dansen betalar vi ett litet inträde, tillställningen kommer att vara öppen för hela trakten. Dansbandet heter **Moonlighters**.

Prominenta personer på första parkett

Huruvida det blir en senare tur med Aura eller chartertaxibåtar är inte klart, men hem kommer vi! Också för dessa passagerare väntar självfallet bussar i Kasnäs för hemfärden.

Folkdräkt rekommenderas varmt för alla som har en sådan – det är vackert och färggrant ute i sommargrönskan!

Och **en plan B** har vi naturligtvis om dagen bjuder på ösregn – då får vi hålla till i föreningshuset, i god sämja!

Hoppas detta ger en tillräcklig bild av dagen i det här skedet – vi hoppas på en fin dag och en minnesrik sångfest.

Susanne Segerstråle

Valdemar Rosenqvist
Trädfällning med precision
46 67 198

Kasnäs Skärgårdsbad
02 521 01 00
Badhus, Hotell, Restaurang, Gästhamn
www.kasnäs.com

Café Kardemumma
Johanna Berlin
050 514 90 39

Midsommarveckoslutet kl. 12-16
1.7 - 29.7 kl. 11-18
Torsdagar 11-16 och 18-21
Brunch på söndagar 12-14.30

Öppet andra tider enligt överenskommelse

Rosala Handelsbod
02 46 67 108

Reparation, ombyggnad eller förstärkning av sommarstugor. Målning och putsning. Under höst, vinter och vår

Besök en hantverkare i skärgården-paket

Textil AO
Anita Österberg, Hitis
02 46 66 609
0400 125 787
Hantverk till försäljning

Hitis Marineservice
040 531 22 49

Tillverkning och försäljning av portombryggor, försäljning av trävirke och tillbehör, släpning av vintertvåring av båtar, motorservice. Försäljning av Master-båtar

Backom Café & Pub
Lunch, utställning och hantverksförsäljning
Grupper på beställning
Mikaela 02 46 66 618

Välkommen

TurboKom

Allt i alla
Datasevice till bygg
Tor-Björn Holmström
040 8273352
torbjorn.holmstrom@mbnet.fi

StenBackens Smedja
Reparerar och tillverkar allt i från spik till båttrailers, även verktygsslipning
Joakim Hoffström, Väno
02 46 67 171

joakim.hoffstrom@gmail.com

Westergrannas kaffestuga

Wivan Lejonmark
02 46 67 262
0400 478 659
öppet alla dagar fr.o.m. midsommardagen kl. 12-18

Information

Allmänt alarmnummer 112
Ambulans, Medi-Heli, Sjöbevakning, Polis

Läkarmottagning i Dalsbruk
Dalsbruk, tel. 4661 890 mån till to kl. 8-16
och varannan fredag kl. 8-16 och kl. 8-14
Läkarmottagningen i Dalsbruk är öppen
hela sommaren. Fredagsjour varannan
vecka i Dalsbruk och i Kimito (tel. 421 588)

Läkardejurering kväll/natt
Salo hälsocentral/sjukhus, tel. 77 23 611
Jour kl. 16-08, samt veckoslut
dygnet runt

Hitis rådgivning
Solglimten. Teltid, vardagar kl. 8.00-8.30 och
kl.12.30-13.00 (46 66 810 / 040 548 73 43)
Mottagning och hembesök enligt
överenskommelse. Arbetstid vanligen kl. 8-16.
Allmän mottagning utan tidsbeställning i Hitis,
Solglimten måndagar kl. 14-15 och i Rosala, i
skolan, onsdagar kl. 14.30-15.30
Högsåra första tisdagen i månaden kl. 9.30-
10.30 i Högsåra pensionat
Eventuella inskränkningar i rådgivningens
verksamhet under semesterveckorna 26-29.

Dalsbruk tandläkarmottagning
Telefon växel 46 61 890, tandläkare,
tel. 46 61 317 och 46 61 523
Lördagar och helger är dejouren på
tandkliniken vid Åbo universitetssjukhus
kl. 9-10.30. Tel 313 15 64

Hitis sjöbevakning
Tel. 020 410 71 10, reservnummer 23 33 777

Polis Dalsbruk
Malmvägen 2 onsdagar 8.30-15
tel. 071-874 67 48

Giftinformationscentralen
Tel. 09 471 977 el. 09 4711

Brandkår
Alarm alltid via 112
Rosala FBK
Brandchef: Leif Eriksson,
tel. 46 67 113 / 0400 840 989
Vice brandchef: Martin Fagerholm,
tel. 46 67 194 / 040 551 4922

Hitis FBK
Brandchef: Tor-Björn Holmström
tel. 040 827 3352
Dalsbruk brandstation, tel. 5211 230/
466 2005

Sotare i Dragsfjärd
Harri Kemilä
Tel. 040-55 89 361

Veterinär Tuomo Waltari
Telefontid kl. 8-9
Tel. 421048 / 0500 110 660 akuta fall
Jour 7337 555

Förbindelsebåtar
M/s Aura, tel. 0400 320 092
Rosala II, tel. 0400 720 608
Lövö färja, tel. 040 829 1733
Högsåra färja, tel. 040 706 62 91

Kommunala Ämbetshuset i Dalsbruk
Malmvägen 2
Tel. 5211 200
Öppet: måndag-onsdag 8-16, torsdag 8-17,
fredag 8-13.45
Ämbetshuset är stängt från den. 9 juli
till den 20 juli
För mera information se www.dragsfjard.fi

Klara-Skärgårdens Renhållning AB
Hertsböle, tel. 53 86 270 eller
Klara tel. 040-27 45 920
Hertsböles sorteringsstation öppet:
torsdag 8-12 och 13-17, lördag 13-17
Gratis mottagning av sorterade sopor från
hushåll. En släpkärra per månad.
Insamling av metallskrot och problemavfall
sker med servicebåtarna Jumbo-Roope.
Tel. 0400-372 379
För mera information se sopterminalinfo eller
www.klara.fi

Hitis Bibliotek
Marina Johansson, tel. 46 66 617
Måndagar: 15-18
Torsdagar: 16-19

Nordea Bank/Hitis
Tel. 46 66 624
Tisdagar kl. 10-15

Post
Rosala Post, Båtviksvägen 15.
Kerstin Sundqvist, tel. 020 452 18 58
Måndag-fredag kl. 12-13, tisdag även 17-18
Sommartid 25.6-3.8 må-fre kl. 12.30-13.30,
tisdag även 17-18
Hitis ombudspost i bankkontoret.
Eivor Gustafsson, tel. 020 452 18 56
Måndag-fredag 11-13
Sommartid v. 27-31 må-fre 11.30-13.00

Pastorskansli
Paul Amper, tel. 46 66 605
Öppethållningstider:
Onsdagar och fredagar 10-13

www.friskbris.fi

Stigs Kontor & Foto

Kolabacksvägen 4.
25900 Dalsbruk
☎ 02-4661 848
☎ 02-4661 090
☎ 0400-839 861
✉ tietoco@netti.fi
🌐 www.netti.fi/~tietoco

Allt möjligt och omöjligt!
Tveka inte. FRÅGA!
Kaikka mahdollista ja mahdollonta!
Älä epäröi, vaan KYSY!!

För mera information se: www.luckan.fi

Luckornas öppethållningstider:

Åbo: Mån & Fre 11 - 15
Tis & Tor 11 - 17
Ons 11-19.30
Stängt 1-17 augusti
Kimito: Mån - Fre 9 - 17
Juni & juli Lör 9 - 13

Händelsekalender

- 9.6 Rosala, Sångfest i byn samt på Vikingaborg fr.o.m. kl. 12.30, arr. ÄSMF och SVRB
- 20.6 Rosala, Midsommarstången majas kl. 17 vid Branddepån, arr. SVRB
- 21.6 Hitis, Midsommarstången majas kl. 18 på Kyrkbacken, arr. HVH
- 22.6 Hitis, Midsommarstången reses kl. 14, lotteri, kaffe och musik, arr. HVH
- 22.6 Rosala, Midsommarstången reses kl. 15 med sång och dans runt stången, arr. SVRB
- 22.6 Högsåra, Midsommarstången reses kl. 15 i Kejsarhamnen
- 23.6 Vänö. Maskerad, musik och karaoke från 70-talet kl. 19.30, arr. Vänö Vänner
- 30.6-12.8 Rosala, Annegårdens utställning "Utedasset, Tove och havet". Vernissage 30.6 kl. 16 vid strandboden vid Rosala Handelsbod, arr. Skärgårdens Kultursällskap
- 3.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 4.7 Högsåra, Skärgårdsteatern förevisar Hotel Paradiso på Sunnanland
- 4-8.7 Rosala, Utställning och marknad på Vikingaborg kl. 11-19, arr. SVRB
- 5.7 Böle, Böledagen, loppmarknad; öppen för alla att sälja, fisksoppa och kaffe kl. 11-14, arr. Peti ja Puuro
- 6.7 Hitis, Brandkärsfest på Furutorp kl. 19 med Jim Tonic, anmälningar till Holmströms Lanthandel, arr. Hitis FBK
- 7.7 Rosala. Sommartorg vid Rosala Handelsbod kl. 10, arr. Rosala Byråd
- 7.7 Vänö, Vänödagen i country stil, arr. Vänö Vänner
- 8.7 Hitis, Allsång kl. 19 på Furutorp, arr. HVH
- 10.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 12.7 Hitis, Loppmarknad med sommartorg, mat, kaffe kl. 11-16 på Furutorp, arr. HVH
- 12-14.7 Rosala, Utställning av gamla fotografier i Hitis Rosala skola kl. 11-15, på lördag kl. 11-16, arr. Rosala Byråd
- 13-15.7 Rosala, Vikingadagar på Rodeborg, arr. RVC
- 13.7 Högsåra, Högsåradagen; marknad, försäljning mm vid Farmorts Café, arr. föreningarna på Högsåra
- 14.7 Hitis, Sommarjazz med middag kl. 18 på Furutorp, slutsåld, arr. HVH
- 14.7 Rosala Sommarblot, marknad på Hundtorget med mat, kvällsfest på Vikingaborg med Twilight, arr. SVRB
- 16.7 Biskopsö, marknad vid förbindelsebåtsbryggan kl. 14, arr. Biskopsö byalag

- 17.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 18.7 Rosala, Vikingarodd till förmån för Rosala FBK, lunch på Vikingaborg, arr. Rosala FBK
- 19.7 Högsåra, Visans Vänner på Farmors Café kl. 18
- 20.7 Hitis, Mini Maraton, start kl. 16.30 vid Backom Café, anmälningar mottages en halv timme före start, arr. Hitis FBK
- 20.7 Rosala, Dansafton i Rosala gästhamn kl. 20, arr. TB-Marin
- 21.7 Hitis, Sommarfest för hela familjen kl. 14 på Furutorp, arr. HVH
- 21.7 Vänö, Träbåtsdagen; träbåts picknick kl. 12, Visans Vänner på kulturhuset på kvällen, arr. Vänö Vänner
- 21.7 Rosala. Sommartorg vid Rosala Handelsbod kl. 10, arr. Rosala Byråd
- 22.7 Rosala, Rosala öppna kubbmästerskap vid Hitis Rosala skola kl. 14, arr. Rosala Byråd
- 23.7 Rosala, Skärgårdsteatern förevisar Hotel Paradiso på Vikingaborg, arr. SVRB
- 24.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 27.7 Hitis, Vålgörenhetsrodd för servicehemmet Solglimten kl. 12, arr. Hitis FBK
- 28.7 Hitis, Trivselkväll med middag och dans med Showdown kl. 19 på Furutorp, arr. HVH
- 3.8 Rosala, Dans med Tommys på Vikingaborg kl. 20-01, arr. SVRB
- 25.8 Hitis, Forneldarnas natt med brasa, arr. HVH
- 25.8 Högsåra, Forneldarnas natt
- 25.8 Rosala, Kultur inför Forneldarnas natt, tid och plats meddelas senare, arr. Skärgårdens Kultursällskap
- 25.8 Rosala, Forneldarnas natt med brasa i byviken, arr. Rosala FBK
- 25.8 Vänö, Forneldarnas natt

ALLA ARRANGÖRER HÄLSAR DIG, DIN FAMILJ, VÄNNER OCH
BEKANTA VÄLKOMNA TILL VÅR VACKRA SKÄRGÅRD

Simskola i Rosala

16-27.7 i Klobbviken
Simlärare: Fanny Örså
Information: Tina Örså
Telefon: 46 67 123
Anmälan i simskolan 16.7

Arrangör: Folkhälsan i Hitis

Simskola i Hitis

16-27.7 vid Folkhälsans simbrygga
Simlärare: Fanny Örså
Förhandsanmälan: Camilla Lumme
(040 559 15 31) eller anmälan i
simskolan 16.7

Med öppna ögon

Du stiger upp, morgonen gror.
Du sätter dig ner, mat ligger i magen.
Du ger dig av, tar emot dagen.

Uppe i hopptornet. Vattnet glänser vid ytan.
Hoppade en gång. Ett stim småfisk nedanför.
De sprattlade på våra armar när vi kom upp till ytan.

Vem lägger näten nu.
Vem spelar teater.
Var hörs skratten.
En blå blomma. Ett vårtecken.

Här och där.
Där och här.
Då och nu.
Nu och då.

Medan solen sent i augusti går ner för att vila
undrar vi om gräshoppor tystnat eller
om våra öron bara lyssnar till annat.

Stränder du aldrig sett.
Var finns de.

Luften är varm och vattnet står stilla.
Smultron, blåbär, rabarber och scilla.

Heidi von Wright